

ПІД ЮРИСДИКЦІЄЮ ЄГЕРА: КАНОНІЧНО-ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ МУКАЧІВСЬКИХ ЄПИСКОПІВ РУСИ- НІВ У 1491–1646 РОКАХ

Володимир Фенич,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
модерної історії України та зарубіжних країн, коорди-
натор Науково-дослідного центру історично-релігійних
студій «Логос» ДВНЗ «Ужгородський національний уні-
верситет», Ужгород, Україна

E-mail: vf@vf.uz.ua

*Sine ire et studio (без гніву і пристрасті /
без гніву і упередження)*

римський історик Публій (Гай?) Корнелій Тацит,
«Аннали», Кн.1 (після 110 або 113 р. від Р. Хр.)

Раптова смерть ординарного єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії (МГКЄ) Мілана (Шашіка) 14 липня 2020 р. стала великою втратою не лише для вірників і кліру Закарпаття, але й для всієї християнської спільноти¹. Його наступник, Апостольський адміністратор єпископ Ніл (Лушак) (призначений 20 липня), у першому інтерв'ю в новій іпостасі наданому *Релігійно-інформаційній службі України* (РІСУ) Українського католицького університету (УКУ) у Львові 3 вересня відповів на дискусійне питання про можливе в перспективі об'єднання Мукачівської єпархії з Українською Греко-католицькою Церквою (УГКЦ) наступним чином: «Так, це не просте питання. Воно хвилює багатьох. Владика Мілан завжди захищав мукачівську традицію. Такою є позиція і Апостольської столиці. Я теж є прихильником цієї лінії. Це була наша відкрита позиція»².

1) Владика Мілан Шашік, *СМ Єпископ Мукачівський 17.9.1952 – 14.7.2020* // *Благовісник. Журнал Мукачівської греко-католицької єпархії*. Ужгород, 2020, № 8 (335), серпень, с. 2–4.

2) Владика Ніл: «*Хочемо завершити розпочаті справи владика Мілана*». Перше інтерв'ю нового Апостольського адміністратора Мукачівської греко-католицької єпархії Олександру Гаврошу // https://risu.ua/vladika-nil-hochemo-zavershiti-rozpochati-spravi-vladiki-milana_n111688. 3 вересня 2020 р. Передрук: <https://zakarpattya.net.ua/News/205312-Vladyka-Nil-KHochemo->

Щирі, відверті та правдиві слова владики настільки збурили афільованих з УГКЦ позаакадемічних «експертів», що в запалі класичного великодержавного шовінізму в коментарях до інтерв'ю вони накинулися на смиренного єпископа-францисканця та всю МГКЄ / Закарпаття з традиційними образами, лайками, прокльонами, погрозами та звинуваченнями в сепаратизмі¹. За всім цим «інтелектуальним дискурсом», дуже далеким від християнської моралі, мовчки спостерігав Верховний архієпископ УГКЦ. Відсутність офіційної заяви з його боку дає підстави думати, що у Святослава (Шевчука) та його оточення знову почали серйозно розглядати питання інкорпорації (поглинання) Мукачівської єпархії в структури УГКЦ. Вістка про черговий «хрестовий похід» великої української Церкви проти маленької Мукачівської єпархії вкотре дійшла до Ватикану.

Постановка питання.

Вся проблема, як впливає з 30-річної агресивної полеміки адептів інкорпорації МГКЄ з УГКЦ полягає в тому, що на території однієї держави України від 1991 р. діють дві самостійні Греко-католицькі Церкви свого права (*Ecclesia sui iuris*): Русинська Візантійська Католицька Церква, частиною якої є МГКЄ, історичні витоки якої сягають XV ст.², та УГКЦ, яка бере свої початки від Львівської єпархії XII ст.³ На думку прихильників інкорпорації, серед яких переважають «громадські активісти» з філологічною та жур-

zavershyty-rozpochati-spravy-vladyky-Milana. 4 вересня 2020 р.

1) Там само, коментарі.

2) Див. вибрану сучасну бібліографію: PIRIGYI István. *A Magyarországi görög katolikusok története. I. kötet*, Lektorálta: Iváncsó István. Nyíregyháza: Görög katolikus hittudományi főiskola, 1990, old. 69–71, 74–82, 95–98; BOTLIK István. *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997)*. Budapest: Hatodik síp alapítvány új mandátum könyvkiadó, 1997, old. 9–21; ВАСИЛЬ Ціріл, ПІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи. Історія походження // Матеріали конференції, присвяченої сторічному ювілею першого друкованого видання «Церковного Простоніня» о. І. Бокшая. Ужгород, 2007, с. 29–47; JANKA György. *A Munkácsi egyházmegye felállítása // Athanasiana*, 4 köt. Nyíregyháza, 1997, old. 57–81; VÉGHSEŐ Tomás. «...mint igaz egyházi ember...». *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése*. Nyíregyháza, 2011, old. 11–56; CORANIĆ Jroslav. *Z dein Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství českobudějovickém, 2014, s. 12–38.*

3) СКОЧИЛЯС Ігор. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст. Організаційна структура та правовий статус*. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2010, 831 с.

налістською освітою, не може бути такого, щоб в одній державі існував такий «казус», «анахронізм» та «непорозуміння» як самостійна МГКЄ¹. У зв'язку з цим, приховані імперіалісти видумовують еклезіологічні підстави для входження МГКЄ під «Київ як природний інтеграційний центр Східних Католицьких Церков слов'янської традиції»², «нарізають» завдання для Святослава (Шевчука) як зробити з двох ГКЦ одну³ та задаються не вирішеним питанням, «коли чекати на возз'єднання українців з українцями»⁴.

Закарпатська область як цивільне адміністративно-територіальне утворення від січня 1946 р. злилося з іншими подібними утвореннями в радянській Україні в результаті законної анексії Кремля на підставі радянсько-чехословацького договору 29 червня 1945 р., тоді як МГКЄ, ліквідована (1949) та легалізована (1989) в тому ж Радянському Союзі, після проголошення незалежності України (1991) так і не злилася до нині з подібною їй УГКЦ. Для певної категорії людей з вираженням яacobинським способом мислення, так само як і колись для фашистів, нацистів чи комуністів, існування Іншої, якоїсь «не такої» (в даному випадку «недоукраїнської») самостійної Церкви свого права (*Ecclesia sui iuris*) МГКЄ не в складі УГКЦ, сприймається як не завершене питанням «возз'єднання українців з українцями», у зв'язку з чим шляхетна мета церковних соборників виправдовує будь-які засоби.

Однак історичний досвід, пережитий між Римським Престолом і Східними католицьким церквами, до яких відносяться і УГКЦ і МГКЄ, свідчить про протилежне. Якби нинішні інтегратори хоч мало були обізнані з історією канонічно-правових відносин Римського Престолу з

1) БЕЛЕЙ Любомир. *Закарпатський казус із Мукачівською греко-католицькою спархією* // UA-Reporter.com. Постійна адреса статті: <http://ua-reporter.com/novosti/83823>. 14.03.2010.

2) КРОКОШ Микола. *Еклезіологічні підстави для входження Мукачівської греко-католицької спархії до УГКЦ* // Релігія в Україні. Постійна адреса статті: <https://www.religion.in.ua/main/analitica/21467-eklezziologichni-pidstavi-dlya-vxodzhennya-mukachivskoyi-greko-katolickoyi-yeparxiiyi-do-ugkc.html>. 05.04.2013.

3) ЛЮБКА Андрій. *Завдання для кир Святослава. Або чому в Україні існують ДВІ греко-католицькі церкви?* // Zbruc.eu. Постійна адреса статті: http://www.religion.in.ua/zmi/foreign_zmi/21792-zavdannya-dlya-kir-svyatoslava-abo-chomu-v-ukrayini-isnyuyut-dvi-greko-katolicki-cerkvi.html 26.04.2013.

4) ГОРСВОЙ Дмитро. *Греко-католики за Карпатським хребтом. Коли чекати на возз'єднання українців з українцями?* // <https://www.radiosvoboda.org/a/30852308.html>. 23 вересня 2020 р.

церковними структурами християнського Сходу (єпархіями, митрополіями, патріархатами та католикосатами), може б і писанина їхня була менш агресивною та заідеологізованою. Для початку, щоб підвищити загальну грамотність, варто почати з уважного прочитання класичної праці на цю тему визнаних авторитетів церковної історії Вільгельма де Фріса, Джозефа Гілла, Октавіяна Бирлі та Міхала Лацка. У 2015 р. книгу «Рим і Патріярхати Сходу», авторитетний серед певного кола науковців та в середовищі громадських активістів УКУ у Львові, спеціально видав для українського читача¹.

Перед тим як щось писати, було б корисно дещо почитати, а ще краще –глибоко ознайомитися із канонічно-правовим становищем мукачівських єпископів та МГКЄ: 1) до того часу поки вона не стала уніатською під юрисдикцією єгерського латинського єпископа (від 1491 до 1646); 2) у той період, коли перебувала під безпосередньою юрисдикцією єгерського єпископа (1646–1771); 3) тоді, коли стала самостійною греко-католицькою єпархією канонічно заснованою Римським Престолом і перебувала під юрисдикцією естергомського архієпископа як свого митрополита (1771–1937); і нарешті, 4) тепер, коли від 1993 року вона перебуває в тому самому канонічно-правовому стані, якому була від 1937 р. Лише після відповідей на ці та інші питання можна буде звернутися до історії нереалізованих інтеграційних планів Києва, Відня, Риму/Ватикану та Львова щодо об'єднання греко-католиків двох самостійних церковних провінцій різної християнської спадщини

1) ФРІС Вільгельм де, у співпраці з Октавіан БИРЛЯ, Джозеф ГІЛЛ та Міхал ЛАЦКО. *Рим і Патріярхати Сходу*, Пер. з німецької Олега Конкевича, Софія Матіяш. Львів: Видвництво Українського Католицького Університету, 2015, 416 с. Пор.: СУТТНЕР Ернст Хрістоф. *Про еклезіологічні принципи, які визначили унії Східних Церков із Римською Церквою у XVI–XVII століттях* // *Рукопис*, 17 арк. Зберігається в архіві автора від 20 травня 1996 р.; СУТТНЕР Ернст Христофер. *Об еклезіологічних принципах, определивших унии Восточных Церквей с Римской Церковью в XVI–XVII веках* // *Рукопис*, 14 арк. Зберігається в архіві автора від 20 травня 1996 р.; СУТТНЕР Ернст Христофер. *Восточные церкви в унии с Римом (Различные способы понимания унии)* // *400 лет Брестской церковной унии 1596–1996: критическая переоценка: Сборник материалов международного симпозиума (Неймеген, Голландия)*. Научное редактирование и предисловие: Алексея Юдина. Москва: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 1998, с. 238–248; ФЕНИЧ Володимир. *Разом – проти – чи окремо? Сучасний стан Східних Католицьких Церков різних унійних традицій / Наукові записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василія (Пронія)*, Випуск 6, Відп. за вип. та упорядн.: Ю. В. Данилець. Ужгород: Карпати, 2019, с. 581–625.

та унійної традиції в одну організаційно-правову структуру під архієрейською владою одного етнарха (УГКЦ), та вяснити обставини і причини цих невдач¹.

Історично так склалося, що в інтересах чисельних спільнот вірників Римський Престол часто вважав законною практикою існування різних церковних юрисдикцій на території однієї держави. Така практика Риму особливо була помітною серед східних католиків, які не мали власної держави у добу націоналізму та комунізму. Наприклад, для мультиетнічної спільноти греко-католиків ужгородської унійної традиції, виразну більшість серед якої склали карпатські русини, розкиданих по різних єпархіях (Егерській, Мукачівській, Фагарапській, Крижевацькій, Пряшівській, Велико-Варадській, Герлській, Гойдудорозькій, Мараморошській, Пітсбурзькій) та митрополіям (Естергомській, Загребській, Альба-Юльській, Пітсбурзькій) різних держав центрально-південної Європи (Чехословаччині, Угорщині, Румунії, Югославії, а після 1991-1993 рр. у новій конфігурації – Україні, Словаччині, Чехії, Сербії, Хорватії) та північній Америці (США і Канаді)², така практика Святої Столиці була нормою.

Звісно, однією книжкою тут не обійтися, але питання не тільки в лікбезі з еклезіальної історії прибічників інтеграції двох унійних церков. Проблема полягає якраз у вразливості їхньої засадничої тези, котра зводиться до класичного імперського висновку: в єдиній державі повинна бути єдина (одна) церква (за аналогією – одна мова, одна

1) Пор.: ФЕНИЧ Володимир. «*Ecclesia sui iuris*»: легендарні витоки, унікальна історія та оригінальний сучасний статус Мукачівської греко-католицької єпархії. *Частина перша. Легендарні витоки Мукачівської греко-католицької єпархії* // <http://prozak.info/Historya/Legendarni-vitoki-Mukachivs-koyi-greko-katolic-koyi-eparhiyi>. 22.06.2015; *Частина друга. Життя Мукачівської греко-католицької єпархії з 1771 р.* // <http://prozak.info/Historya/ZHittya-Mukachivs-koyi-greko-katolic-koyi-eparhiyi-z-1771-r>. 25.06.2015; *Частина третя. Як Мукачівська єпархія набула оригінального статусу* // <http://prozak.info/Historya/YAK-Mukachivs-ka-eparhiya-nabula-original-nogo-statusu>. 02.07.2015; *Частина четверта. Яким має бути статус Мукачівської греко-католицької єпархії* // <http://prozak.info/Historya/YAKim-mae-buti-status-MGKIE>. 06.07.2015.

2) Пор.: ФЕНИЧ Володимир. *Від монастирської Церкви-Єпархії до «Ecclesia sui iuris»: Ужгородська унія та інститування церковних спільнот ужгородської унійної традиції* // *Наукові записки Ужгородського університету, Серія: історично-релігійні студії*, Випуск 5. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016, с. 53–105; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції: міфи, стереотипи, реалії*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2019, с. 147–244; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus imió hagyatéka: mítoszok, sztereotípiák és a valóság*, Ukránból fordította: Adam Dóra. Ungvár: Valeriy Padyak Kiadója, 2020, old. 139–229.

віра, один народ/нація). Все це вже проходили римляни в часи імперії, європейці в часи хрестових походів, католики і протестанти в часи домінування *cuis regio, ius religio*, французи в часи Наполеона Бонапарта, німці в добу нацизму, італійці та іспанці в добу фашизму, радянські народи в добу комунізму..., і всі вони зле закінчили. Але як бачимо у випадку з УГКЦ та афільованим з нею медійно-«експертним» середовищем, історія вчить, що вона нічого не вчить.

З історичного досвіду двох ГКЦ різних унійних традицій (берестейської від 1596 р. – для УГКЦ¹ та ужгородської від 1646 р. – для МГКЄ²) випливає, що до проголошення незалежної України у 1991 р. вони вже **двічі** співіснували в складі однієї держави. **Перший** раз це було від 1772 до 1918 р. під владою династії Габсбургів в складі Австрійської монархії, Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії³, а в **другий** раз це було від 1945 до 1991 р. в складі Української республіки (УРСР) СРСР⁴. Однак, спільний

1) GUDZIAK Borys A. *Crisis and Reform: The Kyivan Metropolitanate, the Patriarchate of Constantinople, and the Genesis of Union of Brest*. Cambridge (Mass.): Harvard Ukrainian Research Institute; Harvard Series in Ukrainian Studies, 1998, xviii + 489 p.; ГУДЗЯК Борис. *Криза і Реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії*, Пер. з англ. Марії Габлевич; під ред. Олега Турія. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2000, XVI+426 с.; ДМИТРИЕВ М. В. *Между Римом и Царьградом. Генезис Брестской церковной унии 1595–1596 гг.* Москва: Издательство Московского университета, 2003, 318 с.

2) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod // Slovak studies*, VI. Cleveland – Rome: Slovak Institute, 1966, p. 7–190; ПЕКАР Атанасій, ЧСБВ. *Ужгородська унія та її творці (1646–1996) // Записки ЧСБВ, Секція II, Том XV (XXI), Вип. 1-4. Рим, 1996, с. 247–300; MEDVID' Marián. Užhorodská únia. Historický náčert zrodu a začiatku jej existencie*. Michalovce: Misionár, 2004. 65 s.; VĚGHSEÓ Tomás. *Unió, integráció, modernizáció. A Rómával való egység háttere a munkácsi püspökségben (17. század közepe)*. In: Athanasiana, 32, 2010, old. 9–36; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou*. Košice: Centrum spirituality Východ–Západ Michala Lacka v Košiciach, vedeckovýskumné pracovisko Teologickej fakulty Trnavskej univerzity, 2012, 262 s.; ЛАЦКО Міхал. *Ужгородська унія (1646) // Рим і Патріархати Сходу...*, с. 119–126; GRADOŠ Juraj. *Užhorodská únia v kontexte stredoeurópskych cirkevných únií od konca 16. do začiatku 18. storočia // Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výroč' V*, Jaroslav Coranič (ed.). Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovská univerzita v Prešove, 2019, s. 21–42.

3) Насправді Галичина (і Буковина) та Угорська Русь від 1772 до 1918 р. перебували в двох різних частинах монархії/імперії Габсбургів: Галичина у складі австрійської частини Ціслейтанії (до р. Лейта), а Підкарпаття у складі угорської частини Транслейтанії (за р. Лейта). Спільними для обох частин були лише імператорські, але не королівські укази. Галичина, яка формально називалася *Королівство Галиції та Лодомерії*, управлялася централізовано через австрійського намісника з центром у Львові, тоді як комітати збірного поняття *Угорська Русь* – управлялися до 1867 р. з Пожоня (суч. Братіслава), а від 1867 до 1918 р. – з Будапешта. До сьогоденішнього дня спільної, об'єктивної та наукової історії Галичини, Угорської Русі та Буковини тривалого австрійського періоду від 1772 до 1918 р. не написано.

4) З входженням автономної *Підкарпатської Русі* до складу Української республіки СРСР у листопаді 1945 р. на підставі радянсько-чехословацького договору від 29 червня

досвід існування в складі двох різних держав виявився діа- метрально протилежним в долі обох унійних церков.

У **першому**, австрійському випадку, то був «золотий вік» для двох церковних спільнот, котрий в умовах ліберальної конфесійної політики Габсбургів сприяв піднесенню дискримінованих до цього часу унійних церков до канонічно-правової гідності самодостатніх за новою офіційною назвою, інституційним впливом та авторитетом у національно-культурному житті ГКЦ. У підсумку прихильна до греко-католиків австрійської Галичини та угорської Русі конфесійна політика Відня¹ дала підстави історикам говорити про феномен *Габсбурзької Церкви*².

Однак, якщо в Галичині та в американській діаспорі ГКЦ в останні десятиліття перед розпадом Австро-Угорської монархії завдяки титанічним зусиллям галицького митрополита Андрея (Шептицького) майже однозначно прийняла експортовану перед тим з підросійської Наддніпряниці поколінням Драгоманова–Грушевського українську національну ідею та перетворилася в одну з найвпливовіших соціальних інституцій в регіоні³, то в Угор-

1945 р. під назвою *Закарпатська Україна* та утворенням на її території від 26 січня 1946 р. *Закарпатської області* і поширенням тут радянського законодавства, Закарпаття і Галичина (Львівська, Тернопільська, Станіславська / Івано-Франківська та Рівненська обл.) вдруге опинилися в складі однієї держави.

1) Про ГКЦ у Трансильванії та сербській Восводіні (Бачка і Срим) у цій статті не йдеться – В. Ф.

2) НІМКА John-Paul. *The Greek Catholic Church and Nation-Building in Galicia, 1772–1918* // *Harvard Ukrainien Studies*. Cambridge, Mass., 1984, Vol. VIII, p. 426–452. Укр. мовою: ХИМКА Іван-Павло. *Греко-католицька церква і національне відродження у Галичині 1772–1918*, Пер. з англ. Марти Бадік // *Ковчег. Збірник статей з церковної історії*, Число І, Ред.: Ярослав Грицак, Борис Гудзяк. Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка; Інститут історії церкви, 1993, с. 67–99; ФЕНИЧ Володимир, КІЧЕРА Віктор, ШТЕРР Діана. *Габсбурзька церква. Мукачівська греко-католицька єпархія в австрійську добу (1771–1918)*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2018, 168 с.: іл.; FENICS Volodimir, KICSERA Viktor, STERR Diana. *A Habsburg egyház: a munkácsi görög katolikus egyházmegye az osztrák uralom alatt (1771–1918)*, *Ukránból fordította: Adam Dóra*. Ungvár: V. Padyak Kiadója, 2018, 164 old. + ill.

3) НІМКА John-Paul. *The Greek Catholic Church and Nation-Building in Galicia, 1772–1918*., p. 426–452. Укр. мовою: ХИМКА Іван-Павло. *Греко-католицька церква і національне відродження у Галичині 1772–1918*., с. 67–99; НІМКА John-Paul. *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900*. Montreal & Kingston – London – Ithaca: McGill-Queen's University Press, 1999, XXX + 236 p.; РАСАВЕЧ Василь. Митрополит *Андрей (Шептицький) і проблема національно-політичної консолідації українців (1900–1918 року)* // *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*, Число 2, За ред. Бориса Гудзяка, Ігоря Скорчиляса та Олега Турія. Львів: Інститут історії церкви Львівської богословської академії, 2000, с. 212–223; НІМКА John-Paul. *Religion and Nation in Habsburg Galicia // Carpatho-Rusyns and their Neighbors. Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*, Editors Bogdan Horbal, Patricia A. Krafcik, Elaine Rusinko. Fairfax, Va.: Eastern Christian Publications, 2006, p. 203–224.

ській Русі і серед угро-руської іміграції в США, навпаки, сформувалися виражені політичні амбіції щодо окремої карпаторусинської національної ідентичності. При чому, варто зауважити, це сталося передусім як захисна реакція-відповідь на радикальний український радикалізм галицьких русинів, який безкомпромісно був відкинутий карпато-руси́нами в Новому світі і менш однозначно прийнятий удома в Старому світі¹.

В результаті цих та інших обставин, більшість американських карпато-русинів греко-католиків у листопаді-грудні 1918 р. на плебісциті у Скрентоні проголосували за чехословацьке майбутнє своєї європейської батьківщини під назвою *Угро-Русинія – територія русинів на південь від Карпат*², а у 1924 р. домоглися від Римського Престолу окремого екзархату в Пітсбурзі на чолі з русинським єпископом³, тоді як їхні одноплемінники в старій Європі розкололися на прибічників автономної *Руської Країни* в складі Угорщини (грудень 1918 – квітень 1919), українське майбутнє краю обране на з'їзді Руських рад в Хусті у січні 1919 р. та за входження «території русинів на південь від Карпат» (8-9 королівських комітетів) на правах автономії до складу Чехословаччини⁴.

В наступний період історії (1919–1944) Східна Галичина і Підкарпатська Русь розвивалися в складі різних держав: перша під владою Польщі (1919–1939), радянською

1) MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains. A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Budapest – New York: Central European University Press, 2015, p. 154–165; MAGOCSI Paul Robert. *Chrebtom k horám. Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Prešov: UNIVERSUM, 2016, s. 193–206; ФЕНИЧ Володимир. *Від монастирської Церкви-Спархії до «Ecclesia sui iuris»...*, с. 88–92; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 223–227; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 211–215.

2) MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains...*, p. 177–178; MAGOCSI Paul Robert. *Chrebtom k horám...*, s. 221–223. Дет. про політичну активізацію американських русинів літом-осінню 1918 р. див.: MAGOCSI Paul Robert. *Our people. Carpatho-Rusyns and their descendants in North America*. Wauconda, Illinois USA, Bolchazy-Carducci Publishers, Inc., 2005, p. 83–87.

3) Дет. про обставини заснування Пітсбурзького екзархату див.: SLIVKA John. *Historical Mirror: Sources of the Rusin and Hungarian Greek Rite Catholics in the United States of America 1884–1963*. Brooklyn, N.Y., 1978, p. 1–126.

4) MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains...*, p. 179–190; MAGOCSI Paul Robert. *Chrebtom k horám...*, s. 223–238.

Дет. про політичні орієнтації карпатських русинів Угорщини з листопада 1918 до вересня 1919 р. див.: ŠVORC Peter. *Prvá svetová vojna, rusíni a vznik Československa // Studium Carpatho-Ruthenorum 2015. Штудії з карпаторусиністики*. 7, Зоставителька і відповідна редакторка: Кветослава Копорова. Пряшів: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015, s. 39–69.

(1939–1941) та німецькою (1941–1944) окупаціями, а друга – в складі Чехословацької республіки (1919–1945) та угорською окупацією (1939–1944). За цей короткий період МГКЄ кардинально змінила свій дотеперішній канонічно-правовий статус.

Починаючи від 1687 р. і до розпаду Австро-Угорщини (листопад 1918 р.) греко-католики Мукачівської єпархії постійно перебували в складі однієї держави. Тепер, з входженням «території русинів на південь від Карпат» за Сен-Жерменським договором 10 вересня 1919 р.¹ до складу Чехословаччини під назвою *Підкарпатська Русь*, межі територіальної юрисдикції мукачівського греко-католицького єпископа не співпадали з державними кордонами та внутрішніми межами нової адміністративної одиниці. Більша частина парафій МГКЄ залишалася на території Підкарпатської Русі, однак значна частина перебувала на словацькій території Пряшівської греко-католицької єпархії, а ще декілька парафій опинилася в складі Румунії та Угорщини².

Більш серйозна зміна в історії МГКЄ відбулася у вересні 1937 р., коли вона разом із Пряшівською єпархією вийшли з-під митрополичої юрисдикції естергомського архієпископа (де перебували відповідно від 1771 та 1818 р.), бо його осідок після 1919 р. залишився в Угорщині. Тепер *Мукачівська русинська єпархія свого права (sui iuris)* та *Пряшівська єпархія* були підпорядковані прямій та безпосередній юрисдикції Римського Престолу з перспективою створення у майбутньому окремої митрополії в складі *Пряшівської, Хустської та Ужгородської єпархій*³. Реалі-

1) *Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojeným i sdruženým a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919, Hlava II, Článek 10, 11, 12, 13* // TOTN Andrej, NOVOTNÝ Lukáš, STEHLIK Michal. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha: TOGGA, 2012, Příloha č 4, s. 632.

2) CORANIČ Jaroslav. *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918–1939*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 173–178; ФЕНИЧ Володимир. *Від монастирської Церкви-Єпархії до «Ecclesia sui iuris»...*, с. 93–96; ŠVORC Peter. *Rusini a vznik Československa (krajinská hranica medzi Podkarpatkou Rusou a Slovenskom)* // *Studium Carpato-Ruthenorum 2015. Штудії з карпаторусиністики*. 10, Зоставителька і відповідна редакторка: Кветослава Копорова. Пряшів: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015, s. 74–88; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 228–232; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 215–220.

3) *S. Hippolyt!, Viennensis, Strigoniensis et Aliarum // Acta Apostolicae Sedis – Commentarium Officiale*, Annus XXI X, Series II, Vol. IV. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1937, p. 366–369.

зувати плани Ватикану перешкодила Друга світова війна, під час якої 23 вересня 1939 р. папський нунцій у Будапешті Анджело Ротта повернув МГКЄ під тимчасову юрисдикцію Естергомської митрополії¹.

Другий, радянський випадок, коли обидві ГКЦ Галицька митрополія та Мукачівська єпархія перебували в складі однієї держави, виявився для них обох трагічним. Вони були офіційно заборонені та репресовані атеїстично-комуністичним режимом Москви та Києва, а їхній чисельний клір та вірні пройшли сорокарічний період випробовування вірою. В результаті не лише антикатолицької, але й антихристиянської конфесійної політики комуністів в західних областях радянської України сформувався новітній феномен *Катакомбної Церкви*².

На перешкоді нинішньому адміністративно-політичному поглинанню маленької єпархії великою Церквою, дуже далекому від християнського віровчення та моралі, стоїть теперішній канонічно-правовий статус МГКЄ. З одного боку, *Русинська Мукачівська єпархія* ще від вересня 1937 р. перебуває під прямою юрисдикцією Римського Престолу³, статус якої було підтверджено 8 січня 1993 р. за підписом секретаря Конгрегації східних церков кардинала Акілле Сілвестріні⁴, а з іншого боку, разом із Пітсбурзькою митрополією в США та Празьким екзархатом у Чеській Республіці, МГКЄ відноситься Святим Престолом до окремої *Ecclesia sui iuris* (Церкви свого права) створеної ще в 1969 р. під назвою *Русинська Візантійська Католиць-*

1) *Державний архів Закарпатської області (ДАЗО)*, Фонд 151: *Правління Мукачівської греко-католицької єпархії*, Оп. 8, Спр. 1495, Арк. 1-7.

2) БОЦЮРКІВ Богдан. *Українська греко-католицька церква в катакомбах (1946–1989) // Ковчег. Збірник статей з церковної історії*, Число I, Редактори: Ярослав Грицак, Борис Гудзяк; упорядники: Ліліана Гентош, Тарас Романюк, Олег Турій. Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка; Інститут історії Церкви, 1993, с. 113–152; БОЦЮРКІВ Bohdan R. *The Ukrainian Greek Catholic Church and the Soviet State (1939–1950)*. Edmonton-Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1996, 310 p. Укр. вид.: БОЦЮРКІВ Богдан. *Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939–1950)*, Пер. з англ. Наталії Кочан; За редакцією Олега Турія. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005, – xx + 268 с.

3) На підставі папської булли Пія XI *Ad Ecclesiastici Regiminis incrementum* (Про розвиток церковної адміністрації) від 2 вересня 1937 р.: *S. Hippolyti, Viennensis, Strigoniensis et Altiarum // Acta Apostolicae Sedis – Commentarium Officiale*, Annus XXIX, Series II, Vol. IV. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1937, p. 366–369.

4) Повний текст листа див.: КОССЕЙ Юрій. *Помічний єпископ Йосиф Головач і його заслуги*. Ужгород, 2001, с. 252–258.

ка Церква¹. Знаючи про це канонічно-правове становище МГКЄ в структурі вселенської Католицької церкви під безпосередньою юрисдикцією Римського Престолу, поведінка окремих єрархів УГКЦ та афільованих з нею медіа і громадських активістів-«експертів» більше схожі на дії язичницьких націоналістів із тоталітарної політичної секти, ніж на поведінку дружньої Церкви-сестри.

За весь час існування Уніатської/ГКЦ на Підкарпатті (від Ужгородської унії 1646 р.) питання про її приєднання чи об'єднання з Київською або Галицькою митрополіями серйозно стояло на порядку денному чотири рази: у 1660-х, 1770-х, 1840-х та в 1990-х роках. І кожного разу майже з одних і тих самих причин вони провалилися. Для того аби зрозуміти *Sine ire et studio* (без гніву і пристрасті / без гніву і упередження) природу сучасного канонічно-правового становища маленької МГКЄ в центрі Європи, для початку варто звернутися до історичних передумов (до 1646 р.) та проаналізувати кожний із тих чотирьох випадків, чому сталося саме так, а не інакше.

У зв'язку з тим, що 19 вересня 2021 р. виповниться 250 років з часу папської булли Климента XIV *Eximia Regalium Principum* (Визначна королівських володарів), якою було канонічно засновано самостійну Мукачівську уніатську єпархію грецького обряду з осідком єпископа в Мукачеві², метою цієї публікації буде відповісти на питання, коли і як русини східного обряду під проводом своїх єпископів з монастиря св. Миколая на Чернечій горі в Мукачеві опинилися під юрисдикцією латинського єпископа Егеру, якому 24 квітня 1646 р. 63 священики склали присягу на вірність закріплену власними підписами та печатками.

І, останнє. У переддень ювілейних святкувань 350-ї річниці Ужгородської церковної унії 24 квітня 1996 р. папа римський Іоанн Павло II надіслав 18 квітня ординарному

1) BIRD Thomas E. *The Archeparchy of Pittsburgh: A Case Study in the Hermeneutics of Terminological Evolution // Carpatho-Rusyns and their Neighbors. Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*, Editors Bogdan Horbal, Patricia A. Krafcik, Elaine Rusinko. Fairfax, Va.: Eastern Christian Publications, 2006. p. 11–18.

2) PEKAR Basilius. *De erectione canonica eparchiae Mukačoviensis (anno. 1771)*, Ed. 2. Romae: PP. Basiliani, 1956, p. 129–132; *De processibus canonicis ecclesiae catholicae Ucrainorum in Transcarpathia ab 1771 usque 1853*, Collegit: Alexander BARAN. Romae: Editiones Universitatis Catholicae Ucrainorum S. Clementis Papae, 1973, p. 263–267.

єпископу МГКЄ Іоаннові Семедію *Апостольського листа*¹. Глава всіх католиків звернув увагу на декілька важливих аспектів церковно-релігійного життя греко-католиків ужгородської унійної традиції. Умовно думки папи можна диференціювати на чотири блоки:

1) *«вірні тих Церков, які беруть свій початок від Ужгородської Унії, цілком слушно вважають себе спадкоємцями кирило-методіївської спадщини», а їх євангелізація здійснювалася св. Кирилом і Мефодієм та їхніми учнями «у єдності як з Константинопільською Церквою, так і з Римським Престолом»; 2) «Ужгородська Унія не була якоюсь відокремленою подією. Вона органічно вкладалася у той процес поєднання Церков, кульмінаційним моментом якого був Флорентійський Собор (1439)». «І саме славнозвісний Київський митрополит Ісидор, повертаючись з Флорентійського Собору, проголосив на Закарпатті вістку про відновлене з'єднання»; 3) з утвореної для «численних віруючих візантійського обряду» 19 вересня 1771 р. МГКЄ «зродились нові церковні єпархії: Крижівська (1777), Пряшівська (1818) і Гайдудорозька (1912)», а для «спадкоємців цієї Унії», – численних емігрантів у США, Апостольська Столиця створила «візантійську митрополію в Пітсбургу (1969), з підлеглими їй єпархіями – Пасейською (1963), Пармською (1969) та Ван Нуйською (1981)», і 4) недавні «яскраві свідчення вірності Христові та Його Євангелію», «свідчення, запечатане кров'ю», яке «дав сам пастир Єпархії, єпископ Теодор Ромжа, який не завагався віддати життя за своїх овець» [...], «становлять дорогоцінну спадщину греко-католицької Церкви, яка бере свою основу від Ужгородської Унії».*

Слова Іоанна Павла II, з певними уточненнями та доповненнями, які майже не стосуються даної публікації², на мою думку, становлять основу еkleзіяльної ідентичності нинішніх греко-католицьких нащадків кирило-методіїв-

1) *Апостольський лист Римського Архисерія Івана Павла II з нагоди 350-річчя Ужгородської унії*. Città del Vaticano, 1996, с. 3–7.

2) Пор.: ФЕНИЧ Володимир. *Від монастирської Церкви-Спархії до «Ecclesia sui iuris»...*, с. 33–34; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 156–157; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 149–150; ФЕНИЧ Володимир. *Від Пряшева до Пряшева (1816–1946): шість поділів Мукачівської «єпархії-матері», три хвилі міграції вірників і десять спільних ознак еkleзіяльної ідентичності греко-католиків ужгородської унійної традиції // Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí V*, ed.: Jaroslav Coranič. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta; Prešovská univerzita v Prešove, 2019, s. 61–63.

ської та киево-володимирської духовно-культурної спадщини та ужгородської унійної еклезіальної традиції, котрі історично пов'язані з мукачівськими єпископами та Мукачівською єпархією-«матір'ю».

Частина I. Історія до першого мукачівського єпископа русинів (1491)

1. Церковна провінція архієпископа Мефодія та його наступників на території Паннонії і Великої Моравії з правом папського легата для решти слов'янських земель (869, 880, 900)

Влітку 869 р. папа римський Адріан II в листі до князя Паннонії Коцела *Gloria in excelsis Deo* призначив Мефодія *Архієпископом Паннонським та Моравським (archiepiscopus Pannoniensis et Maharensis)* з осідком у Блатнограді/Мозабурзі (на Балатоні) та наділив повноваженнями *папського легата для решти слов'янських земель*¹.

У червні 880 р. папа римський Іоанн VIII буллою *Industriae Tuae*² підтвердив Мефодія у статусі *архієпископа Моравського (Sanctae Ecclesiae Maravensis archiepiscopus)* та *папського легата для решти слов'янських земель*³. Перед його смертю (885) Великоморавська церква мала два діоцези, 50 розкиданих по замкам та панським маєткам церков і налічувала бл. 200 священників⁴.

У 900 р. папа римський Іоанн IX відновив самостійну церковну єрархію у Великій Моравії в складі архієпископа та трьох суфраганних єпископів. Можливими місцями перебування тих єпархій могли бути: Нітра, Велеград (біля Старого Места), Градіште при Микулціях, Оломоуц, Дебрана та Краків⁵. За версією відомого історика-єзуїта Цірі-

1) ЛЬОБКОВІЦ Ніколав. *Європейське значення Святих Кирила і Методія (До енцикліки «Slavorum Apostoli»)* // *Богословія*, Т. XLIX, Кн. 1-4. Рим, 1985, с. 12. Пор.: ЛАЦКО Міхал, Ті. *Святи Кирило і Методій*. Ужгород, 2014, 224 с.

2) ЛАЦКО Міхал, Ті. *Святи Кирило і Методій...*, с. 176-178. Пор.: ЛЬОБКОВІЦ Ніколав. *Європейське значення Святих Кирила і Методія...*, с. 13-14.

3) ЛАЦКО Міхал, Ті. *Святи Кирило і Методій...*, с. 181-182.

4) LUKAČKA Ján. *Vyvrcholenie činnosti byzantskej misie na Veľkej Morave a vznik samostatnej cirkevnej provincie // Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí III*, Jrosĺáv Coranič (editor). Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013, s. 29.

5) ЛАЦКО Міхал, Ті. *Святи Кирило і Методій...*, с. 199-202. Пор.: CORANIČ Jaroslav.

ла Васи́ла, архієпископом міг бути учень Мефодія Горазд, а осідки єпархії могли знаходитися в Нітрі, Спішській Капітулі, Мукачеві, Оломоуці, Кракові та / чи Перемишлі¹.

Таким чином, самостійна церковна провінція на території Паннонії і Великої Моравії з церковною єрархією під проводом архієпископів Мефодія (869–885), Віхінга (885–893) і Горазда(?) (899–907) проіснувала до розгрому князівства угорцями (905–907). Кирило-мефодіївську спадщину візантійсько-слов'янського обряду римської юрисдикції прийняли не лише місцеві слов'яни, але й русини (руси/руські), що прибули в Карпатський басейн разом з угорцями у 860-х та у 895–897 рр., стихійно прибували за Карпати у X–XIII ст., а організовано і масово стали заселяти верхню частину Угорського королівства після татарської інвазії (1241–1242)².

2. В умовах релігійної терпимості в Угорському королівстві у XI–XIII ст.

Несучи тривалий час королівську службу на *terra nullis*, *terra indagine*, *terra confinium* в якості вільних королівських стражників (*jobbationes Rutheni Regiae Majestatis*), русини підпорядковувалися своєму *dux Ruizorum*. Цей титул у 1031 р. належав високій королівській особі – сину короля-засновника Угорщини Іштвана – принцу Імре³. З життєпису

Z děin Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku..., s. 21–22.

1) VASIL' Cyril. *Kánonické pramene byzantsko-slovenskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví*. Trnava: Dobrá kniha, 2000, s. 25–26.

2) ГАДЖЕГА Юлій. *Два исторических вопроса. (Старожилы-ли карпатороссы и о началах христианской религии на Подкарпатской Руси)*. Ужгород: Типографія Юлія Федлешія, 1928. 47 с.; ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и ієрархіи 1391–1498 г. Съ 12 фотографическими факсимиле*. Praga: Nákladem sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpat. Rusi. V Gen. Komisi knihkupectví «Obris» v Praze. Tiskem České grafické unie A. S. V Praze, 1930, с. 1–88; HALAGA Ondrej R. *Slovenské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*. Košice: Východoslovenský kultúrny spolok «Svojina», 1947. 135 s. Пор.: ФЕНИЧ Володимир. *ФЕНИЧ Володимир. З ласки Божої... Формування етноконфесійної ідентичності русинів-греко-католиків ужгородської унійної традиції усупереч «сильним світу цього» // 20 років високошкольської русиністики на Словакії / 20 rokov vysokoškolskej rusinistiky na Slovensku. Збірник рефератів з міжнародної научної конференції. Пряшівська універзита, 17.–19.10.2018 / Зоставителька і відповідна редакторка: Кветослава Копорова. Пряшів, 2018, с. 222–223.*

3) Пор.: КРИШТО Дюла. *Русские в Венгрии в эпоху династии Арпадов // Славяноведение*, 2001, № 2, с. 22–30; ВОЛОЩУК Мирослав. *Руські поселення в Угорщині XII–XIV ст.: обов'язки та соціальне становиче // Український історичний журнал*. 2012. № 4, с. 21–34; ВОЛОЩУК Мирослав. *Русские йобагионы на службе венгерских Арпадов и Аножу в XIII–XIV вв. // Rossica Antiqua*. 2012. № 2(6), с. 134–166; ВОЛОЩУК Мирос-

зальцбурзького єпископа Конрада (1128/1131) відомо про певну локацію проживання русинів під назвою *русинська марка (marchia Ruthenorum)*. До неї був відправлений єпископ Конрад для встановлення зв'язків з місцевим єпископом(?), який тоді знаходився при дворі короля Іштвана II. То міг бути або егерський (засн. 1009), або бігарський (засн. 1030) латинський єпископ².

В церковному відношенні *русинська марка* могла підпорядковуватися латинському єпископу Бігар з центром у Великому Вараді. Так, під 1184 р. у *Списку прибутків короля та єпископів суфраганій Калочського архієпископства – Чанад/Марош і Трансільванія*, згадується *episcopus Biarch, cuius sedes dicitur Orosiensis, habens mille marcarum*. Це значить, що в Бігарській єпархії у XII ст. було поширено населення руської мови, або поселення засновані руськими стражниками короля. *Episcopus Biarch, cuius sedes dicitur Orosiensis* значить лише те, що кафедра єпископа знаходиться між руськими поселеннями. *Oroszi*, правда, могло бути написано і помилково замість *Olaszi*, поселення волохів, яке лежало прямо в передмісті самого В. Вараду³.

Доказом толерантного ставлення до візантійсько-слов'янського обряду русинів в епоху Арпадів до татарської інвазії (1241–1242) є королівські закони, рішення Саболчського синоду від 20 травня 1092 р.⁴ та лист папи Інокентія III до угорського короля Імре від 14 вересня 1204 р. В ньому папа дорікає королю, що в Угорщині існує лише

лав. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграція, Відп. ред. Л. В. Войтович. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014, с. 142–389.

1) ШУШАРИН В. П. *Мадьяри и славянские народы Королевства Венгрии XI в. (Источниковедческие и историографические заметки)* // *Acta Hungarica*, 1991, II рік видання. Ужгород–Ungvár, 1992, с. 156. Пор.: ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и ієрархіи 1391–1498 г...*, с. 30–36.

2) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNYA. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, s. 48–49.

3) ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и ієрархіи 1391–1498 г...*, с. 48–49. Пор.: CHALOUPECKÝ Vaclav. *Dvě studie k dějinám Podkarpatska. I. Súl bulharska (892). II. Kdy bylo Horní Potisí připojeno k Uhrám* // *Sborník filozofické fakulty university Komenského v Bratislave* (1925), Ročník III, Číslo 30 (4), s. 34–35 (примітка 81).

4) HALAGA Ondrej R. *Slovenské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci...*, 135 s.; *Dedičstvo sv. Cyrila a Metoda. Vy ste chrám živého Boha*, Ed. L. Petrik. Prešov: PETRA, 2012, s. 10–21; GRADOŠ Juraj. *Východný obrad v Arpádovskom Uhorsku* // *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí IV a. Jaroslav Coranič* (ed.). Prešov – Užhorod: Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta histórie, Užhorodská národná univerzita, 2016, s. 43–64.

один латинський, а всі інші грецькі (*graeci ritus*) монастирі¹. Папа вимагав від короля, щоб всі монастирі грецького обряду, користуючись правом Апостольського короля як *iuris patronatus supreme*², він підпорядкував юрисдикції одного латинського єпископа, або безпосередньо його папській владі. Інокентій III також вимагав, щоб ті монастирі очолював абат або препост Римської (Католицької) церкви, а не «грек»³ (ігумен грецького обряду).

Внаслідок запровадження в Угорщині терпимих дискримінаційних норм щодо «греків» прийнятих IV Латеранським собором (1215)⁴, русинів і волохів поступово почали ототожнювати з поганями кунами, називаючи «схизматиками». Це особливо відчувалося після татарської навали. Відповідно до 9-ї конституції собору про *різні обряди однієї віри (de diversis ritibus in eadem fide)*, з канонічної точки зору Римського Престолу землі русинів мусіли належати юрисдикції латинського єпископа. «*Беручи до уваги той факт, що подекуди в одному місці і в одній єпархії живуть люди, які говорять різними мовами й попри спільну віру мають різні обряди та традиції, ми велимо, щоб єпископи таких міст та єпархій призначали відповідних людей, які б відправляли Службу Божу згідно з різними обрядами та різними мовами, а також звершували святі таїнства. Вони мають навчати своїх вірних словом та прикладом. Попри те ми категорично забороняємо, щоб у тому самому місці та єпархії були різні єпископи. Це нагадувало б монстра, що має одне тіло, та багато голів. Проте якщо зі згаданих причин виникне нагальна потреба в цьому, то місцевий єпископ, керуючись розумом, повинен призначити своїм вікарієм католицького прелата грець-*

1) FEJÉR Gyula. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Vol. II. Budae: Typis typographi Regiae universitatis ungaricae, 1829, p. 447. Поп: PAPP György. *I monaci dell'ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII // Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Series II, Sectio II, Vol. I (VII), Fasc. I. Romae: Sumptibus PP. Basilianorum – Piazza della Madonna dei Monti, 3, 1949, p. 39. MORAVCSIK Gyula. *Görögnyelvű monostorok Szent István korában // Emlékkönyv Szent István Király halálának kilencszázadik évfordulóján*. Szerkesztette Serédi Jusztinián. Első kötet. Budapest, 1938, old. 388–422.

2) PEKAR Basilius. *De erectione canonica eparchiae Mukačoviensis (anno. 1771)...*, p. 19–22.

3) FEJÉR Gyula. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Vol. II., p. 429–430; GRADOŠ Juraj. *Východný obrad v Arpádskom Uhorsku...*, s. 59.

4) АВБАКУМОВ Юрій. *Витоки унійного богослов'я. Проблема церковної єдності в обрядових дискусіях між Римом і Константинополем в XI–XIII століттях*. Авторизований пер. з нім. Олега Конкевича, за ред. Уляни Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2001, с. 244; СУТТНЕР Ернст Кристоф. *Церковні розколи і єдність церкви*, Пер. з нім. та наук. ред. Олега Турія. Львів: Місіонер, 2007, с. 54.

кого обряду, який має його слухатися й усьому підкорятися»¹.

Іншими словами, у конституції 9 наказується, щоб єпископ-латинянин для духовного супроводу вірних іншої мови й іншого обряду призначав помічником здібну духовну особу, тобто грека², який би знав мову та звичаї автохтонного населення. Конституція категорично забороняє призначати для одного міста двох єпископів: «Це було б одне тіло з багатьма головами – якість чудовисько». Про зайняття єпархіальних престолів греками тут уже зовсім не згадується, проте наголошено на забороні – під загрозою суворих покарань «з допомогою світської влади» (*adhibito brachio saeculari*) – втручатися в справи пастирської опіки місцевих віруючих поза офіційними структурами, підпорядкованими папі, тобто практикувати душпастирство без дозволу й згоди латинського єпископа³.

Нечітку безіменну територію їхнього проживання після утвердження на угорському престолі венеціансько-сцилійської династії Анжу (1303–1321) відповідно до постанов IV Латеранського собору про неможливість існування в одній місцевості двох єпископів, було підпорядковано юрисдикції латинського єпископа Егеру⁴.

3. Грушівський ставропігійний монастир та його ігумен з правами патріаршого екзарха (1391–1479?).

14 серпня 1391 р. на прохання двох волоських воєвод Мараморощини Балка і Драга константинопольський патріарх Антоній IV надав русинському монастирю (*claustrum Ruthenorum*) в поселенні Пер (Грушево) право ставропігії та юрисдикцією патріаршого екзарха (для настоятеля калугера Пахомія та його наступників). Монастир св. архистратига Михаїла звільнявся з-під влади місцевого єпископа (географічно ним міг бути або латинський єпископ Бігару з осідком у В. Вараді, або русинський митрополит з резид-

1) Цит. за: СУТТНЕР Ернст Кристоф. *Церковні розколи і єдність церкви...*, с. 54.

2) Тут під «греком» належить розуміти не етнічне походження кандидата, а його належність до грецького обряду (*graeci ritus*) – В. Ф.

3) АВБАКУМОВ Юрій. *Витоки унійного богослов'я...*, с. 244. Пор.: ФРІС Вільгельм де, у співпраці з Октавіан БИРЛЯ, Джозеф ПІЛЛ та Міхал ЛАЦКО. *Рим і Патріярхати Сходу...*, с. 53–54.

4) GRADOŠ Juraj. *Východný obrad v Arpádovskom Uhorsku...*, s. 43–64.

денцією в Галичі)¹, а юрисдикція першого патріаршого екзарха поширювалася на територію 34-х сіл семи місцевостей (комітатів?), які належали ктиторам та благодітелям монастиря воеводам Балку і Драгу: Сілад, Медеш, Угоча, Боржава, Чічо/Чічво, Болван та Алмоша². Припускаю, що патріарший екзарх якийсь час міг мати формальну владу і над Галицькою митрополічною кафедрою³.

Станом на 1423–1424 р. всім нащадкам родини Саса, Драга і Балку (Сас-Драгошеску, яка прийняла угорське прізвище Драгфі) належало 118 поселень в комітаті Мараморош та довкола нього⁴. Як впливає з деяких грамот XV ст. Грушівський русинський монастир десь перед 1438 р. втратив своїх патронів і ктиторів в особі нащадків Балка і Драга⁵, а в 1456 та 1457 рр. відстояв свої володіння перед королівською канцелярією⁶.

1) СКОЧИЛЯС Ігор. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст...*, с. 211. СКОЧИЛЯС Ігор. *Галич після Галича: Пониззя (Русо-Влахія) у XII–XIV століттях та утворення Молдавського князівства* // http://chtyvo.org.ua/authors/Skochylias_Ihor/Halych_pislia_Halycha_Ponyzzia_ruso-vlakhii/; ФЕНИЧ Владимир. *Грушевський і Мукачевський монастирські центри релігійної життя русинів і валахів северной часті Венгерского королевства в период до начала Реформації*. Ужгород: Издательство Валерия Падяка, 2018, с. 106–120; FENICS Volodimir. *A Hruszevói és a Munkácsi Kolostori Közponok. A Magyar Királyság északi részén élő ruszinok és az oláhok hitélete e reformáció kezdetéig*, Ukránból fordította: Nagy Nátálió. Ungvár: V. Padyak Kiadója, 2019, old. 98–110.

2) *DIPLÔME MARAMUREȘENE DIN SECOLUL XIV. și XV*, Adunate și comentate prin J. MIHÁLYI DE AȘA, doctor in drepturi, procurator al comitatului. Maramureș-Sziget: Tipografia Lui Mayer și Berger, 1900, p. 35 (№ 15), 85–86 (№ 36), 129–130 (№ 57), 137 (№ 61), 225 (№ 96), 235 (№ 99), 308–309 (№ 128); ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по истории карпаторусской церкви и іерархіи 1391–1498 г...*, с. 102–114, 151–155; МОНИЧ Олександр. *Мараморошська святиня: нарис з історії Грушівського монастиря*, Під заг. ред. Віктора Беда. Ужгород: Патент, 2008, с. 106; ПОП Іоан-Аурел. *Марамуреш в XIV в.: етническое и конфессиональное взаимодействие // Петербургские славянские и балканские исследования / Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, № 1 (7): *Карпатские русины и русинская идентичность от средневековья к новейшему времени*. Санкт-Петербург, 2010, с. 19–21.

3) ФЕНИЧ Владимир. *Грушевський і Мукачевський монастирські центри...*, с. 130–140; FENICS Volodimir. *A Hruszevói és a Munkácsi Kolostori Közponok...*, old. 119–128.

4) TÓTH Nandor C. *Szász; vajda utódainak felemelkedése és bukása. A család vázlatos története 1365–1424 között // A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)*, Szerkesztette: Hegyi Géza és W. Kovács András. Cluj-Napoca: Societatea Muzeului Ardelean, 2012, old. 164. Пор.: ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 63.

5) *DIPLÔME MARAMUREȘENE DIN SECOLUL XIV. și XV...*, p. 306–307 (№ 178). Пор.: МОНИЧ Олександр. *Мараморошська святиня...*, с. 109.

6) *DIPLÔME MARAMUREȘENE DIN SECOLUL XIV. și XV...*, p. 376–382 (№ 222–224), 393–395 (№ 230–231); ДАЗО, фонд 151: *Правління Мукачівської греко-католицької єпархії, м. Ужгород*, оп. 25, спр. 10, арк. 5–6 (копія), 9–10 (копія), 11–12 (копія). Пор.: *Episcopia greco-catolică de Mukacevo. Documente*, Volum I, coordinat de: Viorel CIUBOTĂ, Mihai DELEGAN, Ovidiu CHITTA, Vasile RUS; Autori: Viorel CIUBOTĂ, Mihai DELEGAN, Bujor DULGĂU, Valentina HOMIN, Liuba HORVAT, Diana IEGAR, Maria IEREMKINA, Olena KUTAȘI, Marina MIHOVICI, Vasile RUS, Tamás SÁRÁNDI, Sergehei VESKVARKO. Satu Mare – Ujhorod: Editura Muzeului Sătmărean, 2007, с. 17–24; МОНИЧ Олександр. *Мараморошська святиня...*, с. 110–111.

20 березня 1479 р. угорський король Матяш Корвін Гуньяді на прохання альба-юльського волоського митрополита Трансильванії Йоаникія (замість *metropolitanus Alba Juliensis* чи *Transilvanus* канцеляристи помилково написали *Nandor Albensis*) назавжди звільнив від сплати будь-яких звичайних чи спеціальних податків волоського пресвітера в комітаті Мараморш¹. Цей документ дає підстави припустити, що Грушівський монастир тоді міг підпорядковуватися митрополичій юрисдикції в Альба Юлії. Однак, коли і за яких обставин він опинився в цьому правовому становищі, невідомо².

Коли цей русинський монастир остаточно втратив свій патріарший привілей – теж невідомо. Логічно припустити, що це мало статися після занепаду Візантійської імперії та Константинопольського патріархату в 1453 р.³, але перед 1479 р. У всякому разі, документа, яким би патріарх відкликав свій привілей Грушівському монастирю, поки не виявлено. Але головним тут є інше: станом на 1391 р. Константинопольський патріархат не мав євхаристійної єдності з Римським Престолом, а отже, не мав її і русинський монастир в Грушеві⁴.

4. Мукачівський монастир на початку XV ст.

У 1396–1415 рр. паном Мукачева (*dominus de Munkacs*) був подільський князь (від титулу *dux Podoliensis* відмовився у 1403 р.) Теодор Коріатович. На початку XV ст. пан Мукачева, як ктитор існуючого монастиря (або церкви) св. Миколая на Чернечій горі, в якості «Мукачівського князя» начебто 8 березня 1360 р. («заднім» числом) передав у дар із своїх володінь два села Бобовище і Лавки, десятину ви-

1) *MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715*, Gyűjtötte, összeállította és közreboocsátja: HODINKA Antal. Ungvár: Szerző kiadása, 1911, old. 2–3 (№ 2); *DIPLÔME MARAMUREȘENE DIN SECOLUL XIV. și XV...*, p. 536–537 (№ 313); ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣ Вѣщія грамоты по исторіи карпаторурской церкви и іерархіи 1391–1498 г...*, с. 118, 160–161 (текст грамоти); ДАЗО, фонд 151, опис 25, справа 11, 12; МОНИЧ Олександр. *Мараморошська святиня...*, с. 112–126.

2) ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 61–62; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 60–61.

3) ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи. Історія походження // Матеріали конференції, присвяченої сторічному ювілею першого друкованого видання «Церковного Простоплінія» о. І. Бокшай. Ужгород, 2007*, с. 29–47.

4) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 33; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 35.

ноградника з гори Іван та гори Ловачка та ін.¹ Насправді «Теодорів дарунок» впливає з підробленої монахами (?) в значно пізніший час (десь у другій половині XVI ст., точно до 1597 р.) грамоти, укладеної від імені подільського князя Теодора Коріатовича 8 березня 1360 року як «князя Мукачівського», яку 1693 р. легітимізувала угорська королівська влада в особі Леопольда I Габсбурга².

При цьому жодної згадки про ігумена монастиря чи параха церкви св. Миколая в Мукачеві до 1458 р. не має. Подібно до Святомихайлівського монастиря в Грушеві (1391) Святомиколаївський монастир в Мукачеві теж не перебував у сопричасній єдності з Католицькою церквою. Після смерті Теодора Коріатовича (1415), під владою якого перебували русини Угорського королівства Мукачівської домінії та околиць, титул *dominus de Munkacs* якийсь час належав сербським деспотам (правителям) Стефану Лазаровичу (1418–1427) та Георгію Бранковичу (1427–1440)³.

5. Флорентійська унія та перший пресвітер русинів мукачівської монастирської церкви св. Миколая Лука (1458).

5 березня 1440 р. в столиці Угорського королівства Буді, повертаючись із екуменічного Собору в Флоренції (1439)

1) Текст грамоти 1360 р. у виданні Йоаннікія Базилевича 1799 р., текст грамоти 1360 р. в оригіналі латинською мовою у виданні Алексея Петрова 1906 р. та текст дарчої грамоти 1360 р. в перекладі російською мовою у виданні Василя Проніна 2005 р. див.: BASILOVITS Joannicio, R. P. *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovitis, olim Ducis de Munkacs, religiosus ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in monte csernek ad Munkacs, Anno MCCCLX. Facte. Exhibens Serium episcoporum greco-catholicorum Munkacsiensium, cum proecipis eorumque Illuftrium Virorum Gefits, e variis Diplomatribus, Decretisq; Regiis, ac allis Documentis, authenticis potifsimum concinnatam*, Tomus I, Pars Prima. Cassovie: Typographia Ellingeriana, 1799, p. 11–13; *О подложности грамоты князя Теодора Коріатовича 1360 г. Съ четырьмя снитками*, Критическія замѣчанія А. ПЕТРОВА; Палеографическій этюдъ И. ХОЛЮДНЯКА // *Матеріали для історію Угорської Руси*, Том III. Санкт-Петербург: Типографія Імператорської Академії Наукъ, 1906, с. 28, 29–30; ПЕТРОВЪ Алексій. *Древнѣишія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и іерархіи 1391–1498 г.*, с. 212, 213–215; ПРОНИН Василий. *История Православной Церкви на Закарпатье*. Свято-Николаевский Мукачевский монастырь, 2005, с. 461–462.

2) ФЕНИЧ Володимир. «Теодорів дарунок»: історичні дискурси та комеморативні практики у полоні однієї сумнівної грамоти // *Наукові записки Ужгородського університету. Серія: історично-релігійні студії*, Випуск 1. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2012, с. 140–158; ФЕНИЧ Володимир. *Коріатовичіана: як формувалася міф про витоки монастиря василіан на Чернечій Горі в Мукачеві // História Rádu baziliánov sv. Jozafáta*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovská univerzita v Prešove, 2017, s. 44–52; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 96–104; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 92–99.

3) ПОПОВИЧ Михал. *Перекрочени сторіччя. І. Федор Коряткович – русинський войвода*. Пришов: Русинська оброда, 1993, с. 154–156.

київський унійний митрополит та папський легат Ісидор, в дусі унійного декрету *Хай радіють небеса (Laetentur caeli)*, своїм *Окружним посланням* до русинів, сербів і волохів повідомив про єдність «латинян» із «греками»¹. Услід за ним, 22 березня 1443 р. польський та угорський король Владислав III (Уласло I) виголосив привілей для вірників грецького обряду в обох королівствах. Документ був підписаний в присутності егерського латинського єпископа Шімона з Розгані, на території діоцезу якого останні сто років проживали карпатські русини².

Невдовзі з'явилася перша королівська грамота про монастирську церкву русинів у Мукачеві. 14 серпня 1458 р. король Матяш Гуньяді підтвердив привілей для *пресвітера русинів Луки, плебанія якого знаходилася в мукачівському монастирі*³. Інформації про те, звідки прийшов і ким був висвячений на священика Лука, як і про його повноваження та територіальну юрисдикцію, до цих пір не виявлено. Як і всі інші русинські переселенці Лука мав прибути з польської Русі, міг отримати висвячення від перемишльського єпископа, а його монастирська парафія мала очевидний партикулярний характер. Існуюча в церковній історіографії версія угорського історика Дьордя Паппа про те, що пресвітера Луку призначив на плебанію в Мукачево у 1443 р. папський легат і київський митрополит Ісидор⁴, не підтверджується жодними документами.

1) ПІЛЛ Джозеф. *Флорентійський собор*, Пер. з англ. Мар'яни Прокопович. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2016, с. 358–360, 409–413; ФЕНИЧ Владимир. *Грушевський і Мукачевський монастирські центри...*, с. 157–163; FENICS Volodimir. *A Hruszevói és a Munkácsi Kolostori Központok...*, old. 144–149.

2) ФЕНИЧ Владимир. *Грушевський і Мукачевський монастирські центри...*, с. 163–168; FENICS Volodimir. *A Hruszevói és a Munkácsi Kolostori Központok...*, old. 149–154.

3) *MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715...*, old. 1–2 (№ 1); ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и іерархіи 1391–1498 г.г.*, с. 137–141, 158–159; ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи...*, с. 35–36.

4) PAPP György. *A Munkácsi püspökség eredete*. Miskolc: Szemisiz tudományos és irodalmi osztálya, 1940, 24 old. Пор.: ФЕНИЧ Владимир. *Грушевський і Мукачевський монастирські центри...*, с. 152–156; FENICS Volodimir. *A Hruszevói és a Munkácsi Kolostori Központok...*, old. 139–143.

Частина II. Від єпископа русинів Іоанна до Русинського патріарха Василя Тарасовича (1491–1641).

6. Перший єпископ русинів Іоанн в місті Мукачеві (1491–1498).

Дозволивши 16 січня 1491 р. єпископу русинів Іоанну із Мукачівського монастиря св. Миколая на Чернечій горі проживати в Грушівському монастирі та користуватися його прибутками¹, а 29 червня 1491 р. – ще й збирати податки з мараморошського монастиря², 31 липня 1491 р. угорський правитель Владислав IV (Уласло II) вперше в історії визначив королівські відносини з плебанією русинів на чолі з першим русинським єпископом Іоанном грецького обряду з монастиря св. Миколая в місті Мукачеві. Монаршим привілеєм русинські священики зобов'язувалися визнати Іоанна своїм єпископом відповідно до давнього звичаю³.

Територія, на яку повинна була поширюватися архієрейська влада єпископа Іоанна мала охоплювати королівські комітати Верхньої Угорщини, де проживали русини. За даними описів панських маєтків (урбаріумів) до станом на кінець XV ст. русини проживали у приблизно 380-ти поселеннях семи комітатів Верхньої частини Угорського королівства: Спіш, Шаріш, Абауй, Унг, Берег, Угоча та Мараморош. Якщо в кожному селі за даними урбару налічувалося в середньому 15-20 дворів, а в одному дворі – в середньому по 6 осіб, то русинів мало налічуватися тоді 181,6 тис. осіб⁴.

1) ДАЗО, фонд 151, оп. 5, спр. 4; МОНИЧ Олександр. *Мараморошська святиня...*, с. 127–128.

2) ДАЗО, фонд 151, оп. 25, спр. 15; МОНИЧ Олександр. *Мараморошська святиня: нариси з історії Грушівського монастиря...*, с. 129–131.

3) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 5–6 (№№ 4, 5.); DIPLOME MARAMUREŞENE DIN SECOLUL XIV. şi XV... p. 600–602 (№ 348); ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣ Вѣшнѣ грамоты по исторіи карпаторусской церкви и іерархіи 1391–1498 г...*, с. 164–165.

4) Авторський підрахунок виконаний на підставі праць: KRÁL Jirži. *Osídlení Karpatské Rusi. Historický přehled*. Praha: Geografický ústav Karlovy university, 1923, 21 s.; PERFECKIJ Eugenij. *Sociálně-hospodářské poměry Podkarpatské Rusi ve století XIII.–XV.* Bratislava, 1924, 114 s.; PERFECKIJ Eugenij. *Podkarpatská Rus ve století XIII.–XV.* Praha: Vydala Společnost přátel Podkarpatské Rusi v nakladatelství Česká expedice v Praze, 1995, 47 s.; HODINKA Antal. *Утціознина, газдуство и прошлостъ южнокарпатськихъ русинувъ = A kárpátaljai rutének lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk c. műve* (Budapest, 1923) ruszin nyelvű változatának hasonmás kiadása, A művet kiadásra előkészítette, utószót írta: Udvari I. Nyíregyháza: Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2000, old. 32–38; ФЕНИЧ Володимир. *З ласки Божої... Формування етноконфесійної ідентичності русинів–греко-католиків...*, с. 224–225.

Та на Мараморош свою владу мукачівський єпископ тоді не зумів поширити. У 1491–1498 рр., на підставі латинського фальсифікату грецької оригінальної патріаршої грамоти від 1391 р., єпископ Іоанн спробував за допомогою короля розширити свою юрисдикцію на територію Грушівського ставропігійного монастиря. Однак, 14 травня 1494 р. король Угорщини Владислав IV підтвердив патріарший привілей Антонія IV (1391) про ставропігійний статус Грушівського монастиря та юрисдикцію патріаршого екзарха його ігумена-настоятеля¹. За відсутність достовірних та переконливих аргументів з боку єпископа русинів Іоанна з Мукачева королівський конвент (суд) у Лелесі 29 листопада 1498 р. відхилив претензії позивача про підпорядкування та збір десятини з Грушівського монастиря. Навпаки, було знову підтверджено його привілейований патріарший статус від 1391 р.²

Після того як у 1484 р. Константинопольський патріархат на помісному синоді офіційно відмовився від Флорентійської унії та її головного декрету *Хай радіють небеса (Laetentur caeli)*³, в Західній Церкві під словом *християнин (baptista)* почали розуміти лише католика римського обряду, а під словом русин – тільки *схизматика* грецького обряду. Вчорашні карпатські русини в християнській Європі поступово перетворюються в очач західних християн у колективний релігійний образ схизматиків / розкольників, до яких, крім, власне них самих, сюди відносилися ще волохи, словаки та переселенці раци / расціани (серби). На

1) *DIPLÔME MARAMUREȘENE DIN SECOLUL XIV. și XV...*, p. 606–608 (№ 352); ПЕТРОВЬ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и іерархіи 1391–1498 г...*, с. 151–155; ДАЗО, фонд 151, оп. 25, спр. 18; МОНИЧ Олександр. *Мараморощьська святиня: нарис з історії Грушівського монастиря...*, с. 132–141. Пор.: ФЕНИЧ Владимир. *Грушевский и Мукачевский монастырские центры...*, с. 178–188; FENICS Volodimir. *A Hruszeví és a Munkácsi Kolostori Központok...*, old. 163–172; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 77–84; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 74–81.

2) *MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715...*, old. 5–7 (№№ 4–5); *DIPLÔME MARAMUREȘENE DIN SECOLUL XIV. și XV...*, p. 624–625 (№ 360); ПЕТРОВЬ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и іерархіи 1391–1498 г...*, с. 141–147, 166–167, 172–175; ДАЗО, фонд 151, оп. 25, спр. 19, 21; МОНИЧ Олександр. *Мараморощьська святиня: нарис з історії Грушівського монастиря...*, с. 142–149. Пор.: ФЕНИЧ Владимир. *Грушевский и Мукачевский монастырские центры...*, с. 178–188; FENICS Volodimir. *A Hruszeví és a Munkácsi Kolostori Központok...*, old. 163–172; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 77–84; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 74–81.

3) ПІЛЛ Джозеф. *Флорентійський собор...*, с. 408–413.

локальному рівні суперечливі відносини між латинянами і греками проявилися швидко.

З кінця XV ст. маємо дві виразні згадки про конфлікт між представниками русинської парафії грецького обряду / віри та католицької плебанії латинського обряду в Мукачеві. З тексту грамоти Матяша Гуньяді від 1 травня 1488 р. йдеться про конфлікт між пресвітером русинів Лукою із монастиря містечка Мукачево та латинським плебаном села Івані (Яноші) Бенедиктом за право збирання десятини¹. 6 лютого 1493 р. в грамоті герцога Яноша Корвіна наводяться слова католицького пароха Мукачева Діонісія проти єпископа русинів Іоанна: *проте є негідним та противним встановленим законам і святих отців, аби християнин був повинен давати свою десятину схизматикові*².

Спираючись на достовірну грамоту князя Яноша Корвіна 1493 р. трансільванський латинський архієпископ граф Ігнатій Батьяні у 1785 р. висунув шість звинувачень проти Мукачівської єпархії. В даному контексті нашу увагу привертають лише два (4-й і 5-й): 4) єпископ Іоанн (1491–1498) був єпископом русинів і схизматиків (він був можливо першим єпископом, але він не був ані католицьким, ані мукачівським, але русинським і схизматичним, який собі підступно присвоїв так званий Коріатовичів привілей), і 5) такими ж єпископами-схизматиками були всі до Петра Партенія Петровіча, який у 1646 р. прийняв унію з егерським латинським єпископом, а у 1655 р. став повноцінним католицьким єпископом³.

Наведені приклади, а також той факт, що під час конфлікту між Мукачевом і Грушевом в королівських грамотах Удасло II від 31 липня 1491 р. та від 29 листопада 1498 р. і єпископ русинів Іоанн, і ігумен монастиря в Грушеві Гіларій називають себе *визнавцями грецької віри (Grece fidei*

1) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715., old. 3–5 (№ 3); ПЕТРОВЪ Алексій. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и ієрархіи 1391–1498 г.*, с. 162–163.

2) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715., old. 7–9 (№ 6); ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и ієрархіи 1391–1498 г.*, с. 168–171.

3) BATHYÁNY Ignacius. *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae*. I–III. Alba Carolina–Claudiopolis, 1785–1827, T. 1, p. 514–515. Пор.: ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 105; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 100.

professor), а русинські пресвітери та жителі-колоністи тримаються грецької віри (*Rutheni presbyteri et plurimi item coloni, Grecam fidem tenentes*)¹, відомий римський історик отець Міхал Лацко прийшов до беззаперечного висновку: карпатські русини до 1646 р. перебували в схизмі².

І ще одне. Оскільки настоятелі (архімандрити) монастиря св. Миколая на Чернечій горі від першого єпископа русинів Іоанна (1491) і до Георгія Геннадія Бізанція (1716) майже завжди були мукачівськими єпископами і навпаки, то мова може йти про феномен, який отець-василіанин Йосафат Тімкович назвав *монастирська єпархія* чи *монастирська структура церкви*³. Тобто, хочу сказати, що від 1491 р. можна вести мову лише про мукачівських єпископів та певну їхню юрисдикцію або юрисдикцію над ними, але до 1771 р. надзвичайно важко вести розмову про окрему Мукачівську єпархію.

Парадокс ситуації пов'язаної з витокami Мукачівської єпархії полягає в тому, що до 1653 р. ніхто й ніколи серйозно нею не цікавився⁴. Починаючи від 1458 до 1498 року, а відтак від 1551 до 1653 р., із однієї грамоти в іншу перекочувало загальне твердження про те, що Мукачівський монастир на Чернечій горі, його настоятель-ігумен, єпископ русинів у Мукачеві та й сама Мукачівська єпархія існувала «за давнім звичаєм з незапам'ятних часів»⁵.

Коли ж у 1653 р. у Римській столиці перед кардиналами вперше в історії Мукачівської єпархії розглядалося питання затвердження її єпископа (мова йшла про Петра Партенія Петровіча), в примаса Католицької церкви Угорщини естергомського архієпископа Георгія (Дьордя)

1) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 9–10 (№ 7), 5–7 (№ 5); ПЕТРОВЪ Алексей. Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и ієрархіи 1391–1498 г., с. 174–175, 166–167.

2) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 33; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 35.

3) HORNAD Vladimirus de juxta: *Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9.-18. storočie)*. Košice, 2004, 954 s. Пор.: ФЕНИЧ Владимир. *Грушевский и Мукачевский монастырские центры...*, с. 147–189; FENICS Volodimir. *A Hrusevói és a Munkácsi Kolostori Központok...*, old. 135–172.

4) LACKO Michael, S.J. *The Union of Užhorod...*, p. 28; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 30.

5) Див. документи: ПЕТРОВЪ Алексей. *Древнѣйшія грамоты по исторіи карпаторусской церкви и ієрархіи 1391–1498 г.*, 232 с.; MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 2–165 (№№ 2-122).

Ліппаї, поцікавилися її походженням. Зіславшись на достовірну інформацію Петра Партенія Петровича, в липні наступного року Рим було повідомлено, що монастир та єпархія засновані на підставі привілею королівської грамоти, яку бачив на власні очі у монастирі кандидат в єпископи Партеній десь 150 років тому¹ (тобто бл. 1500 р.). Ані угорський примас, ані Конгрегація поширення віри в Римі не поцікавилися оригінальною фундаційною грамотою (чи бодай її конфірмаційною копією), повіривши в достовірність існування документу Петру Партенію Петровичу так би мовити «на слово»².

7. Остаточне утвердження юрисдикції мукачівського єпископа (1551–1597)

З точки зору цивільної влади (держави) право патронату (*iuris patronatus*) в Угорщині від 1526 р. мали Габсбурги як Апостольські королі. Подібно до того як було заведено батьком-засновником королівства св. Іштваном у 1029–1038 рр., це давало їм право засновувати нові єпархії, реорганізовувати діючі або ліквідовувати давні³. В період між Аугсбурзьким примиренням (1555) і Вестфальським миром (1648) релігійна ідентичність схизматика-русина чи волоха залежала від конфесійної приналежності його пана. В грамотах до Ужгородської унії усіх вірних візантійсько-слов'янського обряду називали русинами (лат. *Rutheni*). Коли говоримо про угорських русинів як про один народ до Ужгородської унії, певно слід погодитися із думкою отця Міхала Лацко, що «*е та єдність швидше географічна та релігійна, аніж етнічна*»⁴.

Територія Мукачівської єпархії після Велико-Варадського миру (1538) опинилася під фактичною владою двох

1) *MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715...*, old. 168–174 (№ 126).

2) LACKO Michael, S.J. *The Union of Užhorod...*, p. 28; LACKO Michal, SJ. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 30–31.

3) Після поразки від турків під Могачем у 1526 р. та Велико-Варадським миром 1538 р. територія Угорського королівства була поділена на три частини: південна та центральна опинилася під владою турків, північно-західна – під владою Габсбургів, а північно-східна – в складі Трансільванського князівства: *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNIA..., s. 182–195.

4) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 19; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 20.

правителів: Габсбургів та князів Трансільванії. За умовами договору, підписаного між імператором Фердинандом I Габсбургом і трансільванським князем Яношем Запольяї, комітат Мараморош (як частина Партіуму) опинився в складі Трансільванії¹. Так сталося, що осідок єпископа русинів у монастирі на Чернечій горі при Мукачівському замку *de facto* опинився на території Трансільванського князівства, але *de iure* право *патронату* над владиком-схизматиком та вірниками його єпархії залишалося за Габсбургами як Апостольськими королями Угорщини. Так залишалося принаймні до початку XVII ст.

Із грамот імператорської та комітатської канцелярії 1551 та 1556 рр. випливає, що *русини, які знаходяться під юрисдикцією церкви св. Миколая визнаної в місті Мукачеві, є визнавцями грецької віри*, а його влада поширюється і на Мараморош². Декретом імператора Фердинанда I Габсбурга від 10 квітня 1560 р. відновлено підпорядкування католицьких єпархій владі естергомського архієпископа та примаса Католицької церкви Угорщини³. Перші писемні відомості про Мукачівську єпархію знаходимо в комітатсько-імператорських грамотах за 1568 та 1569 р.⁴

Із звітів королівської імператорської комісії від 4 серпня 1570 та 14 серпня 1571 р. випливає, що в Мукачівському панстві від Мукачева до Тренчина (Верхньому краї Угорщини) за своїми законами жили декілька тисяч невірних русинів з волохами. Русинський народ проживав у 12-ти верхніх комітатах Угорщини: Спіш, Шаріш, Унг, Берег, Земплін, Угоча, Саболч, Абауй, Торна, Гемер та Сатмар⁵. Комітат Мараморош, в якому також жили вірники мукачівського єпископа, від 1572 р. входив до складу Трансіль-

1) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNYA..., s. 194–195.

2) *MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715...*, old. 11–12 (№ 8), old. 12–13 (№ 9), old. 15–16 (№ 12); ДАЗО, фонд 64, оп. 5, спр. 40, арк. 5; LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 33; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 35.

3) ДАЗО, фонд 64: *Мукачівський чернечий монастир отців василін, м. Мукачево*, оп. 5, спр. 10, арк. 1–2. Пор.: *Episcopia greco-catholica de Munkacevo. Documente*, Volum I., c. 29–32.

4) *MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715...*, old. 19–20 (№ 16), 23–24 (№ 18).

5) ГОДИНКА Антоній. *Ци правда, же Мадяричина «порабствовала» подкарпатських Русинів? // Hodinka Antal válogatott kéziratai, Válogatta, szerkesztette és a bevezető életrajzot írta: Udvari István. Nyiregháza, 1992, old. 57–70.*

ванського князівства¹.

На підставі королівських грамот за 1597 р. приходимо до висновку, що мукачівський єпископ мав загальну юрисдикцію над усіма русинами та волохами (=схизматиками), які тоді проживали в Угорщині. Під час довгої суперечки щодо монастирської власності на села Лавки і Бобовище, яку мукачівський єпископ Ладислав вів перед імператорською канцелярією у Празі проти власника Мукачівсько-Чинадіївської домінії трансільванського князя Жігмонда (Сигізмунда) Ракоці, де він уперше використав як аргумент виготовлену (підроблену) напередодні «грамоту Теодора Коріатовича від 1360 р.»², брат імператора Рудольфа II архієпископ Королівської Угорщини Матіас Габсбург у відповіді від 27 вересня 1597 р. дав зрозуміти феодалам, що «отець Ладислав є єпископом русинів грецького обряду з резиденцією в монастирі св. Миколая в Мукачеві з давнім єпископським звичаєм»³. На думку сучасного історика отця Ціріла Василя, це означало, що загальна юрисдикція мукачівського єпископа була визнана над усіма східними християнами в Угорському королівстві⁴.

8. Сергій – єпископ русинів, волохів, словаків і сербів (1600–1618)

До цього часу питання про те, де і ким висвячувалися мукачівські єпископи русинів, починаючи від першого єпископа Іоанна (1491), невідомо. 15-19 червня 1600 р. за наказом волоського воєводи Михайла Вітеза в Яссах відбувся синод. Він мав вирішити питання призначення нових єпископів в Молдавії замість тих, які залишили свої осідки як противники воєводи. Список синоду слов'янською мовою підписав і мукачівський єпископ Петроній, якого з ве-

1) DIACONESCU Marius. *Un episcop ortodox necunoscut – Gavriil de Mukačevo, 1577 // Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate*, Coordonatori: Viorel Ciubotă, Vasile Marina. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean, 1999, p. 176, 181–182.

2) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 21–38 (№№ 17–33. Пор.: ФЕНИЧ Володимир. *Коріатовичіана: як формувався міф про витоки монастиря василіан на Чернечій Горі в Мукачеві...*, с. 44–47; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 96–97; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 92–93.

3) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 39–40 (№ 32).

4) ВАСИЛЬ Ціріл, ПІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи...*, с. 38.

ресня 1600 р. замінив єпископ-волох Сергій¹. Історія участі Петронія в засіданні синоду Молдавської церкви в Яссах є хронологічно першою, яка дає зрозуміти, де висвячувалися і під якою митрополичою юрисдикцією перебували мукачівські єпископи русинів від 1491 р.² На мою думку, то були Ясси, але так було не завжди і так було не довго.

У 1604 р. під владою мукачівського єпископа Сергія (волоха) згадувалися *русини, волохи, словаки та серби*³, які проживали у 13-ти верхньоугорських комітатах Королівської Угорщини: Спіш, Шаріш, Абауйвар, Торна, Гемер, Земплін, Боршод, Саболч, Унг, Берег, Угоча, Сатмар та Мараморош у Трансільванському князівстві⁴. Сергій в одному з листів трансільванського князя Іштвана Бочкаї за 17 грудня 1606 р. (за кілька днів до смерті) був названий «*єпископом всіх русинів в тому нашому Угорському королівстві в області монастиря Мукачівського дистрикту*»⁵, реальне його становище було далеким від «*universorum Ruthenorum in Regno Hungariae episcoporum Munkachiensis*»⁶.

Після антигабсбурзького повстання графа І. Бочкаї 23 липня 1606 р. був підписаний Віденський мир. За його умовами імператор Священної Римської імперії німецької нації та король Угорщини відступив князю чотири угорські комітати, які лежали найближче до Трансільванії: Сатмар, Саболч, Угоча та Берег⁷. Мукачівський єпископ потрапив під владу трансільванського князя-кальвініста і втратив фактичну владу над священиками та вірниками верхніх комітатів єпархії Унг, Абауй, Земплін, Шаріш та Спіш. Однак, юридична влада мукачівського єпископа тут

1) IORGA Nikolau. *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Ediția a II-a, Vol. I. București, 1928, p. 240. Пор.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 55; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 54.

2) ФЕНИЧ Володимир. *Канонічно-правовий статус Мукачівської єпархії від 1391 до 1646 року // Наукові записки Ужгородського університету, Серія: історично-релігійні студії*, Випуск 6. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2019, с. 32–33.

3) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 46–47 (№ 38). Пор.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 55–56; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 54–55.

4) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)...*, s. 182–223, 236–251.

5) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 47–48 (№ 40). Пор.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 30, 56–57; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 33, 55–56.

6) ФЕНИЧ Володимир. *Канонічно-правовий статус Мукачівської єпархії від 1391 до 1646 року...*, с. 33–35.

7) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNYA..., s. 250–251.

зберігалася. Доказом цьому є наступний факт.

Коли у 1613 р. граф Георгій Другет де Гомонна, комес комітатів Унг та Земплін, звернувся за допомогою в реалізації свого плану унії місцевих священиків грецького обряду з Римською церквою до перемишльського римо-католицького єпископа Станіслава Сіцінського, а той йому відправив у вересні 1613 р. перемешльського уніатського єпископа Атанасія Крупецького, проблематизує одне дуже важливе питання. На цій території великої Мукачівської єпархії не мав юрисдикції географічно найближчий до неї єгерський латинський єпископ, тоді як мукачівський єпископ Сергій відмовився від пропозиції А. Крупецького повернутися до Католицької церкви, який спочатку прибув до Гуменного і Мукачева, а потім у серпні 1614 р. провів невдалу унійну акцію в Краснобірському монастирі¹.

Якщо русини проживали на території єгерського латинського єпископа, питання, чому впливовий граф-конвертит де Гомонна, котри напередодні сам повернувся із протестантизму в католицизм, не звернувся до нього та місцевої єзуїтської місії з подібним проханням, залишається відкритим. Припускаю думку, що може формально територія русинів і налажела до юрисдикції єпископа Егеру, але його повноважність над ними жодним чином не прослідковувалася прийнятні ще якийсь час.

9. Юрисдикція мукачівських єпископів Петронія (1623), Іоана Грегора/Грегоровича (1627) та Василя Тараса/Тарасовича (1623–1641).

За умовами наступного миру, підписаного в Микулові 7 січня 1622 р. після чергової антигабсбурзької війни наступного князя Трансільванії Габріеля Бетлена, останній дістав пожиттєве право на управління семи комітатами Угорщини: Сатмар, Саболч, Угоча, Берег, Земплін, Абауй і Боршод. Це була більша частина Верхньої Угорщини, разом з маєтками Мукачево, Ецсед та Токай².

1) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 58–63; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 57–62. Поп.: VÉGHSEÓ Tomás. «... mint igaz egyházi ember...» A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése. Nyiregyháza: Kiadó a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2011, old. 30–33.

2) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNYA..., s. 262–263.

Так, 10 лютого 1623 р. трансільванський князь Габріель Бетлен підтверджує того самого Петронія, що брав участь у Ясському синоді Волоської церкви 1600 р., «*єпископом з'єднаних грецьких церков в комітатах Берег, Унг, Саболч, а також Земплін, Мараморош і Шаріш*»¹. Згадуваний історик Ціріл Васіл акцентує на тому, що князь підтверджує Петронія як єпископа Мукачева «*зі звичною юрисдикцією*». Просячи врахувати цей факт уряди шести комітатів, Г. Бетлен, на думку отця-єзуїта, «*у виразний спосіб офіціалізує юрисдикцію мукачівського єпископа*» на території шести комітатів і аж тричі в грамоті повторює термін «*з'єднана Грецька церква*» (*ecclarum unionis Graecarum, Graecae unionis, Graecae unionis eccliis*)².

12 січня 1627 р. трансільванський князь Габріель Бетлен призначив «*пресвітера східної церкви грецького обряду*» Іоанна Грегора (Грегоровіча) (карпатського русина?) «*єпископом Мукачівським та Марамороським*»³. Єпископські висвячення Іоанн Грегор отримав від молдавського митрополита в Яссах десь у грудні 1627 р.⁴ В охоронному листі, який 28 травня 1630 р. видав мукачівському єпископу Іоанну Грегору головний капітан Верхньої Угорщини Меліхар Алагі, підтверджувалося, що його юрисдикція після смерті Г. Бетлена (1629) поширювалася на територію тих самих шести комітатів Угорщини та Трансільванії, які зараз повернулися під владу імператора: Берег, Унг, Саболч, а також Земплін, Мараморош та Шаріш⁵.

В листі виготовленому в Самошуйварі (Герлі) 16 жовтня 1633 р. князь Трансільванії Георгій I Ракоці призначив галицького русина Василя Тараса (Тарасовича) «*єпископом церкви грецького обряду в провінції Мукачево та Мараморош*»⁶.

1) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 53–54 (№ 46). Поп.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 65; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 64.

2) ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи...*, с. 40, 46 (п. 61).

3) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 57–60 (№ 50).

4) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 67; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 66 (Priloha, č. 4, s. 193–195).

5) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 60–61 (№ 51). Поп.: ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи...*, с. 40.

6) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 62–63 (№ 52). Поп.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 70–71; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 69; ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Му-*

6 грудня 1633 р. у Яссах молдавський митрополит Варлаам висвятив Василя Тараса мукачівським єпископом¹. В статусі «єпископа Мукачівського та Марамороського» трансільванський князь підтвердив його після повернення із Ясс до Альба Юлії 5 січня 1634 р.²

З листа кошпівського капітана Верхньої Угорщини Ніколая Форгача де Гімеса від 13 вересня 1635 р. юрисдикція В. Тарасовича поширювалася на територію восьми комітатів: Берег, Унг, Саболч, а також Угоча, Сатмар, Мараморош, Земплін та Шаріш³. Ця сама територіальна юрисдикція мукачівського єпископа впливає ще з чотирьох листів написаних 17 вересня 1635 р. в Конвенті св. Христа ордену премонстрантів у Лелесі, що неподалік від Ужгорода⁴. Сюди єпископ В. Тарасович здав переписати грамоти, що стосувалися Мукачівського монастиря від 1360, 1551, 1552 та 1558 рр.⁵

Під час проведення 12 квітня 1638 р. синоду священиків Сатмарського комітату в поселенні Кіральтелег, що неподалік від містечка Нїредьгаза, він згадується під титулом «єпископ Василь Тарасович Мукачівський, Марамороський та всієї православної католицької церкви в Угорщині»⁶. Як вважає о. Ціріл Васіл, у виразі «*православна католицька церква*» вперше між титулами мукачівського єпископа з'являється пряме посилання на його католицизм⁷. Також це був перший єпархіальний документ про створення інституції вікаріату для комітату Саболч. Головними причинами створення цього вікаріату були дві: велика відстань від єпископського осідку в Мукачеві та специфічний етнічний

качівська єпархія та її єпископи. Історія походження..., с. 41.

1) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 72; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 71.

2) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 63–65 (№ 53). Пор.: ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи. Історія походження...*, с. 41.

3) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 66–67 (№ 55).

4) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 67–71 (№№ 56–59).

5) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 66–71 (№№ 55, 57–59). Пор.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 75; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 74.

6) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 72–73 (№ 60).

7) ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи. Історія походження...*, с. 41.

склад вірників і кліру – всі вони були сербами (рацами), що втекли сюди від турків-османів¹. При створенні першого в історії Мукачівської єпархії вікаріату дослідникам не відомо, щоб мукачівський єпископ просив для цього чийогось дозволу «із-зовні».

Разом з тим виглядає сумнівним здійснення В. Тарасовичем реальної архієрейської влади над кліром і вірниками ще одного географічно віддаленого комітату Мараморош. Від 1628 р. в Марамороші перебував волоський єпископ Доситей, якого призначив трансільванський граф Габріель Бетлен. На сеймі 28 листопада 1634 р. Доситей звернувся за допомогою до станів, щоб залишитися на службі. За це він обіцяв дати кожному шляхтичеві по три срібні, якщо йому допоможуть залишитися на службі і дадуть йому відповідного листа для священників².

За згодою сейму 14 серпня 1635 р. князь Трансільванії Георгій I Ракоці проголосив Доситея законним єпископом Мараморощини та розпорядився про збирання ним прибутків з церков східного обряду. У 1637–1639 р. в Марамороші вже згадувався новий «єпископ» – Деметер Поп. Священик із села Мойсеу насправді не був висвячений в єпископи, а лише призначений кальвіністами церковним адміністратором. На 28 червня 1639 р. комес комітату Мараморош скликав всіх священників грецького обряду на синод, щоб вибрали собі нового єпископа. Синод відбувся в Мараморош-Сіреті 19 липня 1639 р. На нього був запрошений і Василь Тарасович, якого п'ять років перед тим священники вже прийняли були за єпископа у своєму комітаті. Більшість кліру на цьому синоді складали русини, які хотіли мати русина за свого єпископа. Та недовго В. Тарасович був тут владикою.

В листі папського нунція у Відні Маттео Гаспарі до Конгрегації поширення віри 8 жовтня 1639 р. вперше в офіційному листуванні з Римським престолом згадано про студентів Грецької колегії рутенського обряду з Егерської

1) LACKO Michal, S.J. *The Union of Užhorod...*, p. 75–76; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 74–75.

У 1873 р. Гайдудорозький вікаріат буде відновлений для угорських греко-католиків комітату Саболч та околиць, а 1912 р. на його основі буде створено окрему Гайдудорозьку угорську греко-католицьку єпархію.

2) CZIPLÉ Sándor. *A máramarosi püspökség kérdése*. Budapest, 1910, old. 71 (№ VIII).

діоцезії в Угорщині (*Ungaro del rito Ruteno della diocese d'Agria in cotesto Collegio Greco*)¹. До 1639 р. егерський ординарій жодного разу не згадувався у тих нечисельних документах, які від 1391 р. стосувалися церковної матерії східних християн русинів в Угорщині. Опубліковані середньовічні документи з історії угро-руської церкви Й. Базиловичем, М. Лучкаєм, І. Дулішковичем, Н. Ніллесом, А. Годінкою та А. Петровим – лише пряме тому підтвердження. Коли і в який спосіб русинські вірники східного обряду опинилися на території чи під юрисдикцією латинського єпископа Егеру, не ясно. Поза всякого сумніву це могло статися лише після 1215 р., але коли і як, достеменно не відомо.

В результаті конфлікту, який виник восени 1640 р. між капітаном Мукачівського замку Яношем Балінгом та мукачівським єпископом Василем Тарасовичем через право на виноградники в с. Яноші, 12 листопада Балінг розпочав проти владики слухання свідків на комітатських зборах у с. Арданово. 16 січня 1641 р. В. Тарасович був ув'язнений за наказом капітана Я. Балінга до Мукачівського замку. У свідченнях 19 свідків прозвучали вісім обвинувачень, з яких п'ять стосувалися його тісних зв'язків з Галичиною: 1) часто звертався за допомогою до польських єпископів, 2) зібрані податки дозволив вивести до Польського королівства, а не використав на розбудову власного монастиря, 3) прийняв багатьох священників та кліриків з Польщі, а не виховав та не влаштував на парафії власних кліриків, народжених у очолюваній ним єпархії, 6) тримав у монастирі готель для осіб із Польщі, 8) тісно приятелював з перемишльським єпископом (тобто з А. Крупецьким), проти якого не виступив, коли той проживав в деяких областях його єпархії (з дозволу графа Другета в Гуменнській та Ужгородській домініях у 1634–1635 рр.)².

Якщо наприкінці 1640 р. єпископ Василь Тарасович був ув'язнений в Мукачівському замку за свої унійні погля-

1) LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 198 (Príloha I, 11).

2) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715... old. 74–76 (№ 62), 77–79 (№ 64), 79–88 (№ 65), 94–96 (№ 73); LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 77–81; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 76–80.

ди¹, то його розмова з егерським латинським єпископом Георгієм Ліппаї про унію з Католицькою церквою мала відбутися десь у 1638 р. Тоді він перебував з візитацією в комітатах Саболч, Боршод, Абайу та Торна, в яких знаходилися русинські парафії, а егерський єпископ після того як був вигнаний турками із свого осідку в Егері, перебував неподалік у монастирі ордену премонстрантів св. Іоанна Хрестителя в Ясові біля Кошіць².

На захист мукачівського єпископа стали: 16 січня 1641 р. граф Іоанн Другет з Гуменного; 22 лютого 1641 р. імператор Фердинанд III Габсбург протестовав до палатина графа Міклоша Естергазі, трансільванського князя Георгія I Ракоці та капітана Мукачівського замку Яноша Балінга; 23 червня 1641 р. егерський канонік Іштван Варро в Ясові перед Егерською капітулою³. Однак, у жодному з випадків не йшлося про якусь юрисдикцію ув'язненого мукачівського єпископа за його унійні погляди.

10. В полі зору Римського Престолу (1641–1646).

У березні 1641 р. (або десь незадовго до того) в історії Мукачівської єпархії сталися дві події, яким ніхто із сучасників не надав належної уваги. Вперше в історії було заявлено, що русини зі своїм єпископом проживають на території Егерської діоцезії чи/або території егерського єпископа, а по-друге, про їх існування та одночасне бажання повернутися до Католицької церкви вперше дізналися в Римі. 15 березня 1641 р. егерський єпископ граф Георгій Ліппаї із Зомбора в листі до секретаря Конгрегації поширення віри в Римі кардинала Антоніо Барберіні писав, «що вже два роки, як на території моєї Егерської діоцезії трудиться з «русинським патріархом» грецької схизми схильний до повернення до католицької віри [...] а з ним сто тисяч душ»⁴.

1) ДАЗО, фонд 64, оп. 5, спр. 18, арк. 1 (оригінал). Пор.: *Episcopia greco-catholica de Munkacevo. Documente, Volum I...*, c. 42.

2) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 76; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 75–76.

3) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 76–77 (№ 63), 89–90 (№ 67), 90–91 (№ 68), 91–92 (№ 69), 92 (№ 70), 104–105 (№ 79); LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 79; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 78.

4) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 93 (№ 71). Пор.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 76; LACKO Michal, S. J.

З цього листа, щоправда, жодним чином не випливає, що В. Тарасович був залежним від Г. Ліппаї, з яким вони мали бути знайомі від 1638 р.

Інформація Г. Ліппаї м'яко кажучи заінтригувала Святу Столицю. У березні та вересні 1641 р. ім'я «русинського патріарха» кілька разів згадувалося в Римі (крім двох листів егерського єпископа – ще у двох листах апостольського нунція у Відні Атенського архієпископа Маттея Гаспаро)¹. 13 травня 1641 р. Конгрегація поширення віри порадила егерському єпископові звернутися до префекта єзуїтської місії у Трансильванії Штефана Сілінча, щоб той за допомогою католицьких шляхтичів Жігмонда Корніша та Стефана Галлера просили князя Ракоція звільнити «іллїрійського патріарха, грецького обряду, в Егерській дієцезії, який там має звичайний осідок»².

В Апостольській столиці «патріарший» титул Василя Тарасовича породив легке занепокоєння. 13 квітня та 10 вересня 1641 р. кардинал Антоніо Барберіні просив егерського єпископа Г. Ліппаї роз'яснити «хто такий русинський патріарх»³. 12 вересня 1641 р. егерський єпископ інформував Конгрегацію поширення віри в Римі, що русинський патріарх звільнений з ув'язнення, князь повернув йому монастир і церкви, і що «до церковної єдності приведе всіх підданих русинів в Угорщині, яких налічується до 70 тис. душ»⁴. Однак, мукачівський єпископ Василь Тарасович після цього подався до Відня, куди прибув у березні 1642 р.⁵

Тим часом, 12 і 23 листопада 1641 р. Конгрегація поширення віри на своїх засіданнях постала перед проблемою ідентифікації «русинського патріарха». До тепер

Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou..., s. 75.

1) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 94 (№ 72), 116–117 (№ 85); LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 83, 87; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 81, 85, 199 (Príloha I, 13).

2) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 99–100 (№№ 75 і 76); LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 83; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 81–82.

3) LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 198, 199 (Príloha I, 12, 13).

4) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 116–117 (№ 85); LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 87; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 84–85.

5) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 88; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 86–87.

Римський престол знав, що в цій частині Європи русини мають лише митрополита київського та «всієї Русі», тоді як в Угорщині відомими були лише сербські патріархи в Охриді та в Пейчі¹. 21 грудня 1641 р. віденський нунцій М. Гаспаро запротестував вживати надалі термін *русинський патріарх*².

Угорський історик Пийтер Тусор знайшов архівний документ без дати і автора, який відніс до листопада-грудня 1641 р. і приписав егерському єпископові Г. Ліппаї. У ньому пишеться про те, що в Егерському єпископстві живуть русини, які давно прийшли в Угорщину із Польщі, заселили Карпатські гори і межують з Молдавією та Трансільванією, вони дотримуються грецького обряду. Їхній схизматичний патріарх проживає біля Мукачівського замку у василіанському монастирі проживає³. З нього правда так само жодним не впливає юридичної залежності мукачівського єпископа від егерського.

Після певних роз'яснень, в листі до Римського престолу від 5 квітня 1642 р. апостольський нунцій у Відні архієпископ Атенський Маттео Гаспарі назвав *патріарха русинів Василя Тарасовича мукачівським і марамороським єпископом грецького обряду поблизу кордонів Молдавії*⁴. Незважаючи на те, що в ряді документів канцелярії егерського латинського єпископа в Ясові біля Кошіць від 1641 та 1642 р. недвозначно зазначалося, що В. Тарасович має юрисдикцію над кліром і вірниками у восьми комітатах (Берег, Унг, Саболч, Угоча, Сатмар, Мараморош, Земплін та Шаріш)⁵, уявлення про географічне місцезнаходження мукачівсько-

1) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 117–118 (№№ 86–87). Поп.: LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 87–88; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 86.

2) LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 199 (Príloha I, 14).

3) TUSSOR Péter. *Lippay György egri püspök (1637–1642) jelentése Felső-Magyarország vallási helyzetéről (Archivio Santacroce) // Levéltári közlemények*, Vol. 73, 2002, old. 199–241. Поп.: VEGHSEÖ Tomás. «...mint igaz egyházi ember...» *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyháznak létrejötte és 17. századi fejlődése...*, old. 43–44; VEGHSEÖ Tomás. *Lippay György egri püspök és az ungvári unió // Наукові записки Ужгородського університету. Серія: історично-релігійні студії*, Випуск 5. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016, с. 147–149.

4) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 88–89; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 87, 200–201 (Príloha č. 15, 16).

5) MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 103 (№ 78), 134 (№ 93).

го єпископа русинів залишилося для Римського престолу досить неясним ще певний час¹.

Між 3 і 24 травня 1642 р. в каплиці костелу літньої імператорської резиденції в Лаксенбурзі біля Відня в присутності імператора та його родини, віденського нунція М. Гаспаро та егерського єпископа Г. Ліппаї мукачівський єпископ Василь Тарасович повернувся до єдності з Римською церквою, після чого двічі склав католицький символ віри². З Відня два єпископи виїхали разом. В. Тарасович після цього міг керувати лише західною частиною своєї єпархії в комітатах Унг, Земплін, Шаріш, Абауй, Саболч, Боршод та Гемер, тоді як у східні частину – комітати Берег, Угоча, Мараморш і Сатмар – йому шлях був закритий³.

В часи Тарасовича до традиційних шести комітатів, на які поширювалася єпископська юрисдикція мукачівських владик (Берег, Унг, Саболч, Земплін, Мараморш та Шаріш), у 1635 р. додалися комітати Угоча та Сатмар, а у 1643 р. ще два – Спіш та Абауй⁴. Згідно з умовами Лінцського миру 16 грудня 1645 р. князь Трансільванії Георгій (Дьордь) Ракоці I дістав від імператора Фердинанда III Габсбурга правління в тих самих семи комітатах, що і Г. Бетлен, хоч просив для себе всі 14 комітатів Верхньої Угорщини⁵. Після підписання миру в Лінці імператор Фердинанд III знову звернувся до князя, щоб дозволив повернутися Василю Тарасовичу до Мукачева⁶. Повернутися до свого законного осідку в Мукачево він міг лише в наступному 1646 р. після зречення від унії, а тому спокійно міг знати про події, які відбувалися в Ужгороді в грудні 1645 – квітні 1646 р.

За неповними та неточними даними урбаріальних списків, станом на 1646 р. русини-«схизматики» проживали у восьми комітатах (відсутні дані за комітат Угоча) та 15

1) ВАСИЛЬ Ціріл, ТІ. *Мукачівська єпархія та її єпископи. Історія походження...*, с. 41–42.

2) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 89–90; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 87–88, 202–203 (Príloha I, č. 18 i 19).

3) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 90–91; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 88–89.

4) HODINKA Antal. *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára...* old. 70–71, 150.

5) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNYA..., s. 267.

6) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 93; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 91.

домініях (*dominium* – панський маєток). Всіх русинських сіл тут налічувалося 581, з яких священники згадувалися тільки у 104-х. Більшість з них були невеликими сільськими поселеннями чисельністю 10–15 дворів, а в слабо заселеному комітаті Мараморош – по 5–6 дворів¹. Разом на території десяти комітатів, за підрахунком Антонія Годінки, на цей час проживало близько 160 тис. вірників².

Висновок: ужгородська церковна унія 24 квітня 1646 р. як присяга вірності 63-х священників латинсько-му єпископу Егеру.

В усіх працях, починаючи від Йоаннікія Базиловича до Антоніна Годінки вважалося, що Ужгородська унія відбулася 24 квітня 1649 р. Ця дата впливала з опублікованого Й. Базиловичем (1799), Михайлом Лучкаєм (1843), Іоанном Дулішковичем (1875), Ніколаусом Ніллесом (1880) та А. Годінкою (1911) листа шести русинських архідияконів із Маковиці, Спіша, Гуменного, Середнього, Ужгорода, Строквова (комітатів Спіш, Шаріш, Земплін та Унг), укладеного та підписаного в Ужгороді 15 січня 1652 р. до папи Інокентія X з проханням затвердити обраного між 23 липнем і 5 вереснем 1651 р. 400 священниками отця Петра Партенія Петровіча мукачівським єпископом³. І так вважалося до Другої світової війни.

Лише в 1941 р. офіційний історіограф Гайдудорозької греко-католицької єпархії в Угорщині Дьордь Папш знайшов у Ватиканських архівах документ, на підставі якого прийшов до висновку, що унія відбулася 24 квітня

1) Авторські узагальнення зроблено на підставі: ГОДИНКА Антоній. *Як наші духовники проживали*. In: *Hodinka Antal válogatott kéziratai*, Válogatta, szerkesztette és a bevezető életrajzot írta: Udvari István. Nyíregháza, 1992, old. 35–56. Поп.: ФЕНИЧ Володимир. *Канонічно-правовий статус Мукачівської єпархії від 1391 до 1646 року...*, с. 44.

2) HODINKA Antal. *A Munkácsi görög-katholikus püspökség története*. Budapest: Kiadja. a Magyar Tudományos Akadémia, 1909, old. 285–286.

3) BASILOVITS Joannicio, R. P. *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits...*, Tomus I, Pars Prima, p. 84–86; Поп.: BAZILOVIĆ Joanik. *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku*, Eds. Monika Bizonová, Jaroslav Coranič. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, s. 62–63; ЛУЧКАЙ М. М. *Історія карпатських русинів: У шести томах*, Т. II, Дешифрування рукопису, від перекладача, пер. з латин., покажчики Ю. М. Сака. Ужгород: Закарпаття: 1999, с. 260–262; ДУЛИШКОВИЧЬ Іоаннь. *Історическія черты Угро-Русскихъ*, Тетрадь II. Унгарь: Печатня Карла Іегера и Альберта Ю. Рейпайя, 1875, с. 98–100; NILLES Nicolao, S. J. *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae s. Stephani*, Volumen II. Eniponte: Typis et sumptibus feliciani rauch, 1885, p. 824–827; MUNKÁCSI GÖR. SZERT. PÜSPÖKSÉG OKMÁNYTÁRA. I. köt. 1458–1715..., old. 163–164 (№ 122).

1646 р.¹ Через якийсь час (1966) римський історик Міхал Лацко знайшов у Таємному ватиканському архіві у Справі егерського єпископа Карла Естергазі текст його листа до папи Климента XIV від 21 березня 1767 р. В ньому містився оригінальний лист шести русинських архідияконів від 15 січня 1652 р., де датою унії зазначається 24 квітня 1646 р. Цей лист вчений назвав *Документом Ужгородської унії*². Хоч сам М. Лацко був переконаний, що в архіві Propaganda de Fidei в Римі знаходиться оригінал документу від 24 квітня 1646 р., як з'ясувалося, після відкриття архівів, його там не виявили³.

Висновок М. Лацко від 1966 р. вважався беззаперечним в історичній еклезиології до 2016 р. Тоді, 4 травня, в Державному архіві в Пряшеві у фонді «Друтетів із Гумменого» (перевезеного в частину міста Нижній Шебастов з Левочі у 1957 р.) словацький історик отець Юрай Градош знайшов документ – текст присяги русинських священників латинському єпископові із близько 80 підписами (деякі з яких повторюються). Попередньо вчений ідентифікував більшість підписів із тих 63-х священників, які уклали унію та присягнули на вірність латинському єпископу з Егеру 24 квітня 1646 р. в Ужгороді⁴. Однак на цьому революційне відкриття не завершилося.

У 2017 та у 2019 рр. інші словацькі історики Петер Зубко та Ваврінец Женух довели, що лист шести архідияконів від 15 січня 1652 р., котрий від часів Й. Базиловича (1799) вважався єдиним достовірним джерелом про події в Ужгороді 24 квітня 1646 р. (хоч до Д. Паппа 1941 р. під та-

1) PAPP György. *Az Ungvári unió időpontja*. Miskolc: Ludvig István Könyvnyomdaja, 1941, old. 9–11.

2) LACKO Michal, S. J. *The Union of Užhorod...*, p. 102–113; LACKO Michal, S. J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, s. 101–111.

3) BAÁN István. *A munkácsi püspöki szék betöltése 1650 és 1690 között // SYMBOLAE. A görög katolikus örökségkutatás útjai. A Nikolaus Nilles SJ halálának 100. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Nyíregyháza, 2007. november 23–24, Szerkesztette Tamás Véghseő. Nyíregyháza: Örökségünk Könyvkiadó Kft., 2010, old. 161.

4) GRADOŠ Júráj. *Dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646 // Historický časopis*, vol. 64, 2016, č. 3, s. 511–520; GRADOŠ Júráj. *Užhorodská únia z 24. apríla 1646 vo svetlejších dokumentu // Theologos: Teologická revue*, vol. 18, 2016, č. 2, s. 229–241; GRADOŠ Júráj. *The Union of Užhorod and the Document from April 24. 1646 // Eastern Theological Journal*, Vol. 2, 2016, № 2, p. 303–314; ГРАДОШ Юрай. *Ужгородська унія з 24 квітня 1646 року у світлі її документу // Наукові записки Ужгородського університету. Серія: історично-релігійні студії*, Випуск 5. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016, с. 16–25.

В даній статті автор користується українською публікацією о. Ю. Градоша синхронну з словацькою та англійською версіями.

ким роком вважався 1649 рік), є підробним. Вчені дійшли висновку, що його було укладено аж після завершення антиабсбурзького повстання під проводом князя Ференца II Ракоці для нових обставин, які склалися в державно-церковних відносинах в цій частині Угорщини після Сатмарського миру 1711 р.¹

Таким чином, на сьогодні достовірним залишається наступний факт: 24 квітня 1646 р. за григоріанським (6 травня за юліанським) календарем в латинській каплиці (церкві) Ужгородського замку 63 священники (із приблизно усіх 650-ти в єпархії), які походили з парафій приватних маєтків-доміній графської родини Другетів² Ужгород і Гуменне комітатів Унг, Земплін та Шаріш, під проводом двох монахів-василіан угорського серба Петра Партенія Петровіча та польського русина із Галичини Гавриїла Косовецького (Косовича), присягнули на вірність єгерському єпископові латинського обряду Георгію (Дьордь/Юрій) Якушічу. Цим актом вважається, що частина східних християн Угорщини (русини) повернулася до єдності з Римською церквою³.

1) Дет. див.: ZUBKO Peter. *O dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646* // *Slavica Slovaca*, vol. 51, 2016, č. 1, s. 3–9; ZUBKO Peter – ŽENUCH Vavríneč. *O dokumentoch užhorodskej únie // Košické historické zošity*, vol. 27, 2017, s. 9–20; ŽENUCH Vavríneč. *List pápežovi Inocentovi X. z roku 1652 vo svetle faktov // Konštantínove listy*, č. 12/1, 2019, p. 50–58.

2) LENČIŠ Štefan. *Šľachtická rodina Drugetovcov a ich vzťah k veriácim v Zemplínskej a Užskej stolici* // *Наукові записки Ужгородського університету, Серія: історично-релігійні студії*, Випуск 5. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016, с. 135–145.

3) Дет. про Ужгородську унію 1646 р. див.: PAPP György. *Az Ungvári unió időpontja...*, 13 old.; LACKO Michael, S.J. *The Union of Užhorod...*, p. 7–190; LACKO Michal, S.J. *Z našej minulosti. 17. Užhorodská únia* // *Mária*, 1979, č. 6, s. 15–16; LACKO Michal, S.J. *Z našej minulosti. 18. Dokument o Užhorodskej únii* // *Mária*, 1979, č. 7–8, s. 19–20; ПЕКАР Атанасій, ЧСВВ. *Ужгородська унія та її творці (1646–1996)...*, с. 247–300; BUGEL Walerian, Ks. *W obawie o własna tożsamość. Ekleziologia Unii Užhorodskiej*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2000, s. 45–47, 121–154; BUGEL Walerian. *Ekleziologie Užhorodské unie a jejich dedicu na pozadí doby*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 48–50, 115–146; MEDVID' Marián. *Užhorodská únia. Historický náčert zrodu a začiatku jej existencie*. Michalovce: Misionár, 2004. 66 s.; VÉGHSEŐ Tomáš. *Unió, integráció, modernizáció. A Rómával való egység háttere a munkácsi püspökségben (17. század közepe)* // *Athanasiana*, 32, 2010, old. 9–36; VÉGHSEŐ Tomáš. «...mint igaz egyházi ember...». *A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése...*, old. 53–61; CORANIĆ Jaroslav. *Z deín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Česke Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství českobudějovickém, 2014, s. 39–49; LACKO Michal, S.J. *Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou...*, 262 s.; ЛАЦКО Міхал. *Ужгородська унія (1646) // Рум і Пам'ятіархату Сходу...*, с. 119–125; GRADOŠ Júráj. *Dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646...*, s. 511–520; GRADOŠ Júráj. *Užhorodská únia z 24. apríla 1646 vo svetle jej dokumentu...*, s. 229–241; GRADOŠ Júráj. *The Union of Užhorod and the Document from April 24. 1646...*, p. 303–314; ПРАДОШ Юрай. *Ужгородська унія з 24 квітня 1646 року у світлі її документу...*, с. 16–25; ZUBKO Peter. *O dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646* // *Slavica Slovaca*, Vol. 64, 2016, č. 1, s. 3–9; ZUBKO Peter. *O dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646...*, s. 3–9; ZUBKO Peter – ŽENUCH Vavríneč. *O dokumentoch užhorodskej únie...*, s. 9–20; GRADOŠ

Головним документом від 24 квітня 1646 р. є текст присяги вірності з майже 84 підписами священників грецького обряду егерському єпископові Георгію Якушічу в день його тезоіменин. Єпископ доводився рідним братом Анни Другет (в дівоцтві Якушіч), дружини покійного Іо-анна Х Другета. Якушічі за походженням були хорватами. Під час похорон графа в грудні 1645 р. егерський єпископ Г. Якушіч, який здійснив обряд поховання, мав розмову з монахами-василіанами Петром Партенієм Петровичем та Гавриїлом Косовицьким (Косовичем). Після цієї наради монахи розіслали священникам листи із запрошенням на тезоіменини Георгія (Юрія) на 24 квітня 1646 р.¹ Чи був на похоронах та на нараді (або чи хоча б знав про них) актуальний мукачівський єпископ Василь Тарасович, котрий на цей момент ще не міг бути в Мукачеві, історикам не відомо.

Текст присяги з латинської на українську мову переклали Петер Зубко та Юрай Градош. Наприкінці 2016 р. він був уперше опублікований мною в Ужгороді в збірнику матеріалів Міжнародної наукової конференції присвяченої 370-й річниці Ужгородської церковної унії². Наступного року цей текст та його інтрепретація були опубліковані в перекладі словацькою мовою Петером Зубком та Ваврінцем Женухом³.

Сучасна МГКЄ не поспішала висловлювати свою офіційну позицією щодо даного документу. Тільки у травнево-липневому єпархіальному журналі *Благовісник* 2020 р., напередодні раптової смерті єпископа-ординарія МГКЄ владики Мілана (Шашіка), з'явилася стаття ієромонаха Макарія (Маріана Медвідя) з українським перекладом тексту присяги та верифікацією локації підписантів присяги відповідно до сучасних назв адміністративно-територіальних одиниць та опису парафій за першими двома опублі-

Júráj. *Užhorodská únia v kontexte stredoeurópskych cirkevných únií od konca 16. do začiatku 18. Storočia* // *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí V*, ed.: Jaroslav Coranič. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta; Prešovská univerzita v Prešove, 2019, s. 61–79.

1) ГРАДОШ Юрай. *Ужгородська унія з 24 квітня 1646 року у світлі її документу...*, с. 18–19.

2) ГРАДОШ Юрай. *Ужгородська унія з 24 квітня 1646 року у світлі її документу...*, с. 19–20.

3) ZUBKO Peter – ŽEŇUCH Vavríneč. *O dokumentoch užhorodskej únie...*, s. 13–14.

кованими шематизмами Мукачівської єпархії у 1814 та 1816 р.¹

З огляду на те, що дана присяга і підписи під нею повністю передають канонічно-правовий статус русинських священників цієї частини Угорщини, її зміст у новій редакції варто навести повністю:

«Ми, нижче підписані, діючи від свого імені та наших наступників, проголошуємо, що визнаючи найосвіченішого і найдостойнішого пана, пана Юрія Якушіча і т. д., Егерського єпископа, і т. д., та його законних наступників в Егерському єпископстві нашими правдивими та законними єпископами, ординаріями, прелатами та дієцезенами, йому, або і їм усім, і то під присягою визнання віри та службової присяги, і обіцяємо довести належну шану та послух у тій мірі, як того вимагає церковне та духовне право, або таке, яке їм належить. Також не будемо вважати нашим ординарієм жодного іншого єпископа, крім згаданого або згаданих, тобто найосвіченішого та найдостойнішого єпископа або єпископів, поки будемо належати в його або в їхніх дієцезіях. І подбаємо, щоб без згоди, схвалення, дозволеної грамоти згаданого єпископа або єпископів не наважимося прийняти від когось жодних свячень, не будемо переходити з парафії до парафії, ані не будемо чинити нічого, що б суперечило самій юрисдикції. Визнанням нашої християнської віри обіцяємо, що будемо визнавати нашими законними настоятелями тих підлеглих суфраганів, вікаріїв чи архідияконів, яких цей сам згаданий найосвіченіший і найдостойніший єпископ або наступники нам призначать нашими законними настоятелями. Для більшої законної сили та на підтвердження даного послуху, ми виклали цю грамоту підтверджену нашими власноручними підписами та печаткою. В Ужгороді 24 квітня 1646»² [далі слідує підписи священників]. Іншого документу Ужгородської унії не має!

Присяга 63-х уніатських священників егерському латинському єпископові в Ужгороді 24 квітня 1646 р. стала революційним відкриттям у 2016 р. Цей документ, в оригіналь-

1) МАКАРІЙ, ієромонах. *Хто підписаний на документі з Ужгорода 24 квітня 1646 року? // Благовісник. Журнал Мукачівської греко-католицької єпархії, № 5-7 (332-334), травень-липень. Ужгород, 2020, с. 21-23.*

2) Авторська редакція тексту присяги виконана на підставі українського перекладу Петра Зубко і Юрая Градоша (2016), словацького перекладу Петера Зубко і Ваврінца Жєнуха (2017) та українського перекладу ієромонаха Макарія (Маріана Медвідя) (2020).

ності якого, на думку його винахідника Юрая Градоша, не має сумнівів¹, цілком перевертає всі дотеперішні уявлення про канонічно-правову матерію східнохристиянської церковної традиції карпатських русинів в Угорщині. З нього чітко випливає, що єпископом-ординарієм для цих священників та церкви і вірників, яких вони представляли, був егерський латинський єпископ, послух і вірність якому вони склали у формі присяги, яку засвідчили своїми підписами та печатками. До таких висновків приходять у своїх коментарях о. Ю. Градош, П. Зубко та В. Женух². Істотна відмінність у трактуванні вченими самого акту присяги полягає в тому, що на думку Ю. Градоша, цим самим священники греко-слов'янського обряду включалися в Егерське єпископство, тоді як П. Зубко та В. Женух дають зрозуміти, що юрисдикція егерського єпископа над цими східними християнами була і до 1646 р.

На основі 9-ї конституції IV Латеранського собору (1215) не могло бути двох єпископів на одній території, тому мукачівський єпископ і не мав своєї єпархії на території егерського єпископа³, який мав на цих землях свою дієцезію ще від часу святого короля Іштвана I, коли було її засновано у 1009 р. разом ще з трьома латинськими дієцезіями⁴. Або таким єпископством, територія якого поширювалася і на землі русинів та волохів, могло бути єпископство Бігар (з центром у Великому Вараді), яке було засновано Іштваном I разом з єпископством Чанад у 1030 р.⁵ Тому, починаючи від перших королівських грамот, у яких згадувалися імена *пресвітера русинів Луки* (1458) та *єпископа русинів Іоанна* (1491), ніколи не йшлося про Мукачівську єпархію, оскільки королівським канцеляристам було добре відомо, що дана земля належить територальній юрисдикції латинського єпископа Егеру.

*****

1) ГРАДОШ Юрай. *Ужгородська унія з 24 квітня 1646 року у світлі її документу...*, с. 17.

2) ГРАДОШ Юрай. *Ужгородська унія з 24 квітня 1646 року у світлі її документу...*, с. 20–21; ZUBKO Peter – ŽENUCH Vavrinec. *O dokumentoch užhorodskej únie...*, s. 14–16.

3) ZUBKO Peter. *O dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646 // Slavica Slovaca*, Vol. 64, 2016, č. 1, s. 6–7.

4) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNYA..., s. 48–49.

5) *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*, Editor: Peter KÓNYA..., s. 49.

Що ж відбулося 24 квітня 1646 р. в родинній каплиці Другетів та на території Ужгородського замку і як це розуміти з канонічно-правової точки зору? На мою думку, частина північно-східної території Угорського королівства, на якій здавна проживали русини, що мали свого єпископа в Мукачеві від 1491 р., але не мали фундаційної грамоти про заснування єпархії, відповідно до 9-ї конституції IV-го Латеранського собору (1215) тривалий час (до 1646 р.) проживали на території юрисдикції єгерського латинського єпископа таким чином, що вони цього й самі не знали, а він ними ніколи не переймався.

Щойно після того як вони (незначною частиною) повернулися до єдності з Римською церквою у 1646 р., звідки відлучилися десь після татарської інвазії в Угорщині (1241) і стали з офіційної точки зору Апостольської королівської церкви схизматиками, в розумінні еклезіології Тридентського собору (1545–1563) стали католиками (спочатку унію у травні 1642 р. прийняв їхній владика Василь Тарасович, а 24 квітня 1646 р. її прийняла незначна частина духовенства в кількості 63-х священиків), влада латинського єпископа Егера перетворилася на реальну і *de facto* і *de iure*.

Тепер, у 1646 р., під впливом кальвінізації, Брестської унії (1596) та рекатолизації¹, частина з'єданого (уніатського) духовенства на чолі з двома монахами-василіанами – угорцем сербського походження Петром Партенієм Петровічем та поляком русинського походження з Галичини Гавриїлом Косовицьким (Косовичем), як справжні християни-католики (*baptista*), які без примусу і насилля добровільно повернулися до єдності з Римською церквою, їм було дозволено присягнути на вірність латинському єрархові Егера як своєму єдиному законному ординарному єпископові, закріпивши свою шану і послух власноручними підписами та печатками.

Говорячи мовою видатного австрійського богослова

1) FENICS Volodimir. *Felekezeti-etnikai konverziók az ungvári uniók hagomány görög katolikusok multikulturális közegében (XVI. század közepe – XVIII. század vége)* // FENICS Volodimir, FERKÓ Okszana, STERR Diana. *Vallási-etnikai konverziók Északkelet-Magyarország határvidékének multikulturális közegében (XVI. század közepe – XX. század eleje)*. Ungvár: Polihraphczenzer «LIRA», 2020, old. 39–81.

сучасності Ернста Хрістофа Суттнера, та частина русинів Верхньої Угорщини, яка проживала в королівських комітатах під владою Габсбургів, при допомозі католиків (авторитетної родини Другетів, егерського латинського єпископа та єзуїтів) намагалася уникнути тиску кальвінізації, що мав місце у Трансільванії, князі якої у першій половині XVII ст. приклали багато зусиль, щоб створити сильну державність із реформатською державною релігією, 24 квітня 1646 р. «*прийняла єдність Святих Тайн з австрійськими католиками*»¹.

Ініціаторами унії були Другети, деякі мукачівські єпископи (І. Грегорович, а особливо В. Тарасович), русинсько-слов'янські монахи-василіани (Петро Партеній Петрович і Гавриїл Косовицький/Косович) та священники. У присязі латинському єпископові вони не ставили жодних умов щодо збереження свого обряду, мови богослужіння та вибору власного єпископа; вони приймали егерського єпископа та його наступників своїм ординарним єпископом без жодних застережень; приймали юрисдикцію егерського єпископа над собою та своїми парафіями в повному обсязі; відкидали дотеперішнього (мався на увазі реконвертит Василь Тарасович, який зрікся унії і вернувся до схизми як умови князя Трансільванії щодо його повернення до Мукачева) та кожного іншого єпископа у разі його претендування на владу над ними; приймали такий спосіб включення у структури Егерського єпископства, який призначить їм їхній єпископ-ординарій у формі управління парафіями за допомогою суфраганного єпископа (ним міг бути обрядовий або помічний єпископ) та вікаріями – архідияконами, а отже, з'єднані священники та парафії на місцях не підпорядковувалися латинським священникам та парафіям.

І останнє, про священників яких парафій та які тери-

1) СУТТНЕР Ернст Хрістоф. *Про еклезиологічні принципи, які визначили унії Східних Церков із Римською Церквою у XVI–XVII століттях...*, арк. 6; СУТТНЕР Эрнст Христофер. *Об еклезиологических принципах, определивших унии Восточных Церквей с Римской Церковью в XVI–XVII веках...*, арк. 5; СУТТНЕР Эрнст Христофор. *Богословские и внебогословские мотивы в основе Марчевской, Ужгородской и Зибенбюргенской уний // Ужгородській унії – 350 років. Матеріали міжнародних наукових конференцій (Ужгород, квітень 1996 р.)*, Відп. за вип. І. М. Гранчак. Ужгород: Патент, 1997, с. 69; СУТТНЕР Эрнст Христофер. *Восточные церкви в унии с Римом (Различные способы понимания унии)...*, с. 240–241.

торії йдеться, що потрапили під юрисдикцію егерського латинського єпископа? Із майже 84-х підписів (серед яких прочитуються повторення) без жодної печатки (про них згадано лише в заключній частині тексту присяги) вдалося ідентифікувати далеко не всі імена 63-х священників відносно їх душпастирства на парафіях. Це пояснюється тим, що в одній парафії могли жити та/чи служити двоє, троє, а то й п'ятеро священників, а в іншій – жодного, тоді як з другого боку, дехто із священників підписався під присягою не один раз. Так, історики П. Зубко та В. Женух ідентифікували імена лише щодо 34 парафій розташованих у двох комітатах Унг (16) і Земплін (13), а також в обох комітатах з однаковими назвами сіл (таких 5). Домінуюча більшість парафій знаходилася у приватних володіннях Другетів – Ужгородській та Гуменнській домініях, і лише Красний Брід (парафія та монастир) знаходився на досить великій віддалі від місця проголошення унії та підписання присяги Ужгорода¹. Натомість о. Макарій (Маріан Медвідь), на підставі опису парафій двох шематизмів Мукачівської єпархії за 1814 і 1816 рр. та сучасних назв районів (в Україні на Закарпатті) і окресів (у Словаччині в Пряшівському краї), із усіх 137-ми існуючих парафій чи місцевостей ідентифікував 38 парафій із 84-х підписів, тоді як 46 священників, які підписалися під текстом присяги, не вказали парафію чи місцевість, з якої походили².

Якщо текст присяги 63-х русинських священників з латинським єпископом Егеру на сьогодні є єдиним документом про події, які сталися в Ужгородському замку 24 квітня 1646 року, то лист шести русинських архidiaконів папові римському Інокентію X від 15 січня 1652 р., котрий до 2016 р. вважався єдиним достовірним *Документом Ужгородської унії*, за твердженням Петера Зубка та Ваврінца Женуха до 1711 р. ні разу ніде не згадувався³. Він був виготовлений після Сатмарського миру в цілком інших об-

1) ZUBKO Peter – ŽEŇUCH Vavrinec. *O dokumentoch užhorodskej únie...*, s. 16–17.

2) МАКАРІЙ, ієромонах. *Хто підписаний на документі з Ужгорода 24 квітня 1646 року?...*, с. 22–23.

3) ZUBKO Peter – ŽEŇUCH Vavrinec. *O dokumentoch užhorodskej únie...*, s. 18–20; ŽEŇUCH Vavrinec. *List pápežovi Inocentovi X. z roku 1652 vo svetle faktov // Konštantínove listy*, č. 12/1, 2019, s. 50–58.

ставинах і для цілком інших цілей.

Слідом за імператорськими завоюваннями Габсбургів на землях Трансільванського князівства у другій половині XVII – першій третині XVIII ст. територіальна юрисдикція латинського єпископа Егеру та залежних від нього мукачівських уніатських владик як його обрядових вікаріїв (крім випадків, коли йшлося про підвладних Римському Престолові Апостольських вікаріїв), з маленької унійної ойкумени чисельністю 34 чи 38 парафій Ужгородської та Гуменнської доміній комітатів Унг та Земплін, до 1721 р. розширилася на всі 13 комітатів Верхньої Угорщини та Мараморошу, де віддавна жили русини і волохи. За незначним винятком, таке підвладне латинському єрараху Егеру церковно-правове становище мукачівських єпископів зберігатиметься аж до канонічного створення Римським Престолом самостійної *Мукачівської уніатської єпархії грецького обряду* у вересні 1771 р.

РЕЗЮМЕ

У даній публікації автор намагається відповісти на питання, що відбулося 24 квітня 1646 р. в родинній каплиці Друлетів та на території Ужгородського замку і як це розуміти з канонічно-правової точки зору. Частина північно-східної території Угорського королівства, на якій здавна проживали русини, що мали свого єпископа в Мукачеві від 1491 р., але не мали фундаційної грамоти про заснування єпархії, відповідно до 9-ї конституції IV-го Латеранського собору (1215) тривалий час (до 1646 р.) проживали на території юрисдикції єгерського латинського єпископа таким чином, що вони цього й самі не знали, а він ними ніколи не переймався. Щойно після того як вони (незначною частиною) повернулися до єдності з Римською церквою у 1646 р., звідки відлучилися десь після татарської інвазії в Угорщині (1241) і стали з офіційної точки зору Апостольської королівської церкви схизматиками, в розумінні еклезіології Тридентського собору (1545–1563) стали католиками (спочатку унію у травні 1642 р. прийняв їхній владика Василь Тарасович, а 24 квітня 1646 р. її прийняла незначна частина духовенства в кількості 63-х священників), влада латинського єпископа Егеру перетворилася на реальну

i de facto i de iure. Тепер, у 1646 р., під впливом кальвінізації, Брестської унії (1596) та рекатолизації, частина з'єднаного (уніатського) духовенства на чолі з двома монахами-василіанами – угорцем сербського походження Петром Партенієм Петровичем та поляком русинського походження з Галичини Гавриїлом Косовицьким (Косовичем), як справжні християни-католики (*baptista*), які без примусу і насилля добровільно повернулися до єдності з Римською церквою, їм було дозволено присягнути на вірність латинському єрархові Егера як своєму єдиному законному ординарному єпископові, закріпивши свою шану і послух власноручними підписами та печатками.

Ключові слова: русини, мукачівські єпископи, Мукачівська єпархія, егерський єпископ, Егерська єпархія, Ужгородська унія, канонічно-правовий статус, священники, монастир, вірники.

SUMMARY UNDER EGER'S JURISDICTION: THE CANONICAL AND LEGAL POSITION OF MUKACHEVO BISHOPS IN 1491–1646

In this publication, the author tries to answer the question of what happened on April 24, 1646 in the family chapel of Drugets and on the territory of Uzhhorod Castle and how to understand it from a canonical and legal point of view. The part of the north-eastern territory of the Kingdom of Hungary, which has long ago been inhabited by Ruthenians, who had their bishop in Mukachevo from 1491, but did not have a foundation certificate of creation of the diocese, according to the 9th Constitution of the IV Lateran Council (1215) for a long time (until 1646) had lived in the territory of jurisdiction of the Eger Latyn bishop in such a way that they themselves didn't know it, and he never worried about them. Just after they (in small part) had returned to unity with the Roman Church in 1646, from which they had separated somewhere after the Tatar invasion in Hungary (1241) and became Schismatics from the official point of view of the Apostolic Royal Church, and in the sense of the ecclesiology of the Council of Trident (1545–1563) became Catholics (initially, the union was accepted in May 1642 by their bishop Vasyl Tarasovych, and on April 24, 1646, it was accepted by a small part of the clergy in the number of 63 priests), and the

power of the Latyn bishop of Eger became real both de facto and de iure. In 1646, under the influence of Calvinization of the Brest Union (1596) and recatholicization, the part of the united (uniate) clergy, led by two Basilian monks: a Hungarian with Serbian descent – Peter Parthenius Petrovych, and a Pole with Ruthenian descent from Galicia – Gavryil Kosoveczkij (Kosovych), as real Christian-Catholics (baptista), who without coercion and violence voluntarily converted to the unity with the Roman Church, they were allowed to swear allegiance to the Latyn hierarch of Eger as their only legitimate ordinary bishop, fixing their honor and obedience with their own handwritten signatures and signets.

Keywords: Ruthenians, Mukachevo bishops, Mukachevo eparchy, Eger bishop, Eger diocese, Uzhhorod union, canonical-legal status, priests, monastery, believers.